

Art-Sanat

Araştırma Makalesi | Research Article

📄 Açık Erişim | Open Access

Osmanlı Taşrasında Bir Derebey Ailesinin İzleri: Eskipazar'da (Karabük), Hasan Çavuşzade Ailesi'nin Yaptırdığı Üç Konağın Mimari İncelemesi

Traces of a Derebey Family in the Ottoman Countryside: An Architectural Analysis of Three Mansions Built by Hasan Çavuşzade Family in Eskipazar (Karabük/Türkiye)

Emre Karataş¹ & Aysun Özköse¹

¹ Karabük Üniversitesi, Safranbolu Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Karabük, Türkiye

Öz

19. yüzyılda, günümüzdeki Karabük il sınırlarının da büyük bir bölümünü kapsayan Viranşehir sancağı, ekonomik açıdan parlak bir dönem yaşamıştır. Bölgedeki ticaret ve üretim faaliyetleri sonucunda çeşitli kişi ve aileler varlık sahibi olmuştur. Aynı dönemde, iltizam sisteminin yaygınlaştırılmasıyla, Osmanlı merkezi otoritesi, yetkilerinin bir bölümünü sancaklara devretmiş, bu sayede bazı zengin kişi ve aileler siyasi ve askerî güç elde etmiştir. O dönem, bu kişilerden bazıları “derebey” olarak da anılmıştır.

Bu çalışma kapsamında, 19. yüzyılın başlarında, Osmanlı Devleti'nde, Viranşehir sancağı mütesellimi olarak görev yaparken, siyasi, askerî ve ekonomik açıdan güç kazanan ve sonunda Sultan II. Mahmud ile çatışma yaşayan, Derebey Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa ve ailesinin Viranşehir sancağında inşa veya tamir ettirdikleri yapılar araştırılmıştır. Araştırmada konak, han, hamam, camii, değirmen, çeşme, ahır, ambar, samanlık, fabrika ve askerî tahkimat gibi çeşitli işlevlere sahip, bir kısmı günümüze ulaşmış, toplam yirmi beş adet yapı tespit edilmiştir. Makale, bu yapılar içerisinde, Karabük'ün Eskipazar ilçesine bağlı iki kırsal yerleşimde, özgünlüğünü muhafaza etmiş üç konağa odaklanmaktadır. Arşiv ve kaynak taramaları, kişisel görüşmeler, soyağacı ve alan araştırmaları yapılmış, rolöve ve fotoğraflarla eserler belgelenmiştir. Hasan Çavuşzadeler siyasi ve askerî güçlerini kaybettikten sonra inşa ettirilen bu üç yapıda, ailenin kimliğine uygun olarak Batı ve İstanbul etkisiyle şekillenmiş şehirli bir tarzın kullanıldığı görülmektedir. Bölgede, öncelikli olarak, incelenen yapılara benzer, tarihî belge niteliği olan kültürel mirasın sürdürülebilirliği için bilimsel araştırmaların, bilinçlendirme faaliyetlerinin ve uygulanabilir projelerin geliştirilmesi önerilmektedir.

Abstract

Despite the decline of the Ottoman Empire during the 19th century, the Viranşehir Sanjak, which encompassed a large portion of the present-day Karabük province in Türkiye, experienced a period of economic prosperity. Because of trade and production activities in the region, various individuals and families accumulated wealth and power. During the same period, with the expansion of the iltizam system, the Ottoman central authority transferred some of its powers to the sanjaks, allowing some wealthy individuals and families to gain political and military power. At that time, some of these individuals were also called “derebeys” (feudal lords). Derebey Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa served as the mütesellim of the sanjak in the early 19th century, gained political, military and economic power, and ultimately came into conflict with Sultan Mahmud II.

This study investigates the structures built or restored by Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa and his family in the Viranşehir Sanjak. The research identified 25 structures with various functions -for instance, mansion, khan, Turkish bath, mosque, water mill, fountain, barn, granary, hayloft, factory, and fortification- some of which have survived to the present day. This study focuses on three mansions that have preserved their authenticity in two rural

“ Atıf | Citation: Karataş, Emre Aysun Özköse. "Osmanlı taşrasında bir derebey ailesinin izleri: Eskipazar'da (Karabük), Hasan Çavuşzade Ailesi'nin yaptırdığı üç konağın mimari incelemesi". *Art-Sanat*, 24 (2025): 311-342. <https://doi.org/10.26650/24.0001>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Karataş, E. & Özköse, A.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Emre Karataş emrekaratas@karabuk.edu.tr

Art-Sanat

<https://art-sanat.istanbul.edu.tr/>

e-ISSN: 2148-3582

settlements in the Eskipazar district. Archival and literature reviews, genealogical research, personal interviews, and field studies were conducted, and the structures were documented and evaluated through measured drawings and photographs. We have determined that in these three structures commissioned by the Hasan Çavuşzades after losing their political and military power, they used an urban style shaped by Western and Istanbul influences in accordance with the family's identity. In the region, we recommend that scientific research, awareness-raising activities, and feasible projects be developed for the sustainability of cultural heritage with historical document value, similar to the structures being studied.

Anahtar Kelimeler Osmanlı-Türk Evi • İltizam Sistemi • Derebey • Eskipazar • Safranbolu

Keywords Ottoman-Turkish Houses • İltizam System • Ottoman Derebey • Eskipazar • Safranbolu

Yazar Notu Bu makale, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda, Prof. Dr. Aysun Özköse danışmanlığında, Emre Karataş tarafından hazırlanan "Kültürel Rotaların Tasarımı İçin Entegre Bir Yöntem Önerisi: Safranbolu'dan Geçen Seyyah Güzergâhlarının Yeniden Canlanması" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Etik kurul izni, Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulunun 18.05.2023 tarih ve 2023/04-32 kararı ile alınmıştır.

Author Note This article is based on the doctoral thesis titled "An Integrated Methodology Proposal For The Design Of Cultural Routes: The Revitalization Of Historical Travelers' Itineraries Passing Through Safranbolu", written by Emre Karataş under the supervision of Prof. Dr. Aysun Özköse at the Department of Architecture, Institute of Graduate Education, Karabük University. Ethics committee approval was obtained from Karabük University (meeting no: 2023/04-32, date: 18.05.2023).

Extended Summary

During the final years of the Ottoman Empire, the state expanded the İltizam System in agriculturally productive lands to solve the cash shortage of the central treasury. This system was based on the principle of the government leasing the right to collect taxes on individuals for a specific time. In this manner, the state received cash payments from the lessee, referred to as the mültezim. On the other hand, mültezims appointed mütesellims to represent them. This system led to the emergence of many derebeys (feudal lords) who attempted to collect excessive taxes by exerting pressure on the people. Especially in the late 18th century and the first half of the 19th century, these derebeys played an important role in domestic politics with the weakening of central authority in the Ottoman Empire. Sultan Mahmud II, in order to reestablish central authority, struggled in politics and the military against threatening derebeys.

The Viranşehir Sanjak, which included Eskipazar and Safranbolu, covered a large part of today's Karabük province in Türkiye in the 19th century. Viranşehir Sanjak experienced its most prosperous period economically in the 18th and 19th centuries. The source of this wealth was trade and production activities. Because of these activities, various individuals and families became excessively rich and gained power in the region. With the central authority transferring its political and military powers to the provinces, some of these lords and families claimed to be "derebeys". During that time, Ottoman derebeys and their families built various structures in the region.

By the order of Sultan Mahmud II, Viranşehir Mutesellim Derebey Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa and his son Musa Bey played significant roles in suppressing the Tahmisçioğlu rebellion in Kastamonu, which was part of the wave of uprisings that started in Anatolia under the influence of Ibrahim Pasha, the commander of the Egyptian army. It is alleged that Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa and his son Musa Bey, taking advantage of the trust they gained from this situation, exerted various forms of pressure on the people and built armories and fortifications against the Sultan. Complaints were made to Istanbul with these claims. In 1835, because of these complaints, Hüseyin Ağa and Musa Bey were dismissed from their positions and arrested by the Istanbul government. During that period, the Ottoman army destroyed some buildings belonging to the Hasan Çavuşzade family.

Field studies have revealed that family-owned structures or traces of structures from the 19th century are located in various areas of Viranşehir Sanjak. The regions where these structures are found include the Safranbolu city center, the valleys formed by the Eskipazar (Viranşehir) Stream, and the village of Tamişlar. The city of Safranbolu served as the administrative center of the Viranşehir district, and Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa commissioned the construction of a large mansion featuring a pool in its selamlık (men's reception hall). The valleys shaped by the Eskipazar Stream were used both as a military center along caravan routes and for agricultural production by Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa and his son, Musa Bey. In this region, which includes the Eskipazar district center (Viranşehir),

Kıranköy neighborhood, and Çakmakoğlu Valley, we determined that mansions, Turkish baths, khans, mosques, and military fortifications, as well as production facilities such as a lumber mill and a watermill, were either constructed or repaired. The village of Tamişlar, on the other hand, is a high-altitude forest settlement. In addition to serving as the family's summer residence, it was used for agricultural production. In Tamişlar, mansions, stables, and granaries commissioned by Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa's two sons, İsmail and Halil Bey, have been identified. Within this scope, 25 structures have been documented.

This study focuses on three mansions that have preserved their authenticity in two rural settlements in the Eskipazar district (Karabük). The Halim Bey Mansion in the Kıranköy neighborhood and the İsmail Bey and Halil Bey Mansions in the village of Tamişlar. Archival and source research, genealogical studies, personal interviews, and field surveys have been conducted. Additionally, the structures were documented through measured drawings and photographs, and their architectural features were analyzed.

The Halim Bey Mansion, located in the Kıranköy neighborhood, is estimated to have been built in the second half of the 19th century by Hasan Bey (born in 1855), the father of Halim Bey and the grandson of Musa Bey. The mansion has three floors: a basement, a lower floor, and an upper floor. The basement is made of rubble stone, while the lower and upper floors are constructed using a timber frame and a stone-filling construction system. The interior design solutions for the basement and lower floor, which serve as the living spaces for the servants, were designed using different elevations by the slope of the land. The upper floor, which is the main living space of the owners, is arranged on a single level and has a plan with an octagonal central sofa (hall). Most of the rooms reflect the traditional room layout of Ottoman-Turkish houses. The façade and interior design of the mansion are well-crafted and modest. Overall, the mansion maintains its structural integrity both externally and internally. However, due to a lack of maintenance, the building faces threats from water and moisture from the ground and roof.

The İsmail Bey Mansion is located in the village of Tamişlar. İsmail Bey, the son of Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa, had this structure built in 1871-1872 as a guesthouse and an annex. The mansion consists of three floors. The basement and lower floor walls are made of rubble stone, while the upper floor is constructed with a timber frame system and stone filling. The basement contains storage, the lower floor includes a taşlık (entrance) and servant section, while the upper floor houses the guest rooms and the main room. The upper floor is designed on a single level, while the other floors are designed at different elevations based on the slope of the land. The upper floor, built with careful craftsmanship and design, comprises an octagonal central sofa and the surrounding spaces. All rooms on this floor reflect the classical room layout of Ottoman-Turkish houses. The walls and wooden ceilings of the sofa and the two rooms on the upper floor feature unique decorative elements and embellishments. Structural cracks are present in the corner regions of the building's rubble stone walls. Additionally, there are losses in the bonding material, particularly in areas close to the ground.

The Halil Bey Mansion is located in Tamişlar village, near İsmail Bey Mansion. We estimate that this three-story mansion was built by Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa's another son, Halil Bey, in the late 19th century. The basement walls, along with the northern façade walls of the lower floor and specific interior partitions, were built using stone masonry, while the remaining walls of the lower floor and the entire upper floor were constructed with a timber-frame system. The structure was designed in accordance with the sloped topography, featuring an exposed southern façade at the basement level. The basement floor includes a stable, whereas the lower floor accommodates both service and storage areas, as well as living spaces such as rooms and a sofa. The upper floor, designed as the residential level for the mansion's owners, features an octagonal central sofa surrounded by various rooms, consistent with other examined examples. This floor includes rooms at each of its four corners, with iwans and other spaces situated in between. The spatial organization follows the traditional layout of Ottoman-Turkish houses. The mansion, which exhibits a simple architectural style both on its façade and interior design, does not have any major structural problems.

The three mansions under study, in terms of form, plan scheme, façade arrangement, ornamentation and details, exhibit significant similarities with the architectural style of wealthy families in Ottoman cities during the 19th century, influenced by Europe and Istanbul. The mansions, designed in accordance with the geographical and climatic characteristics of the region, reference the social, economic, and political power once held by the Hasan Çavuşzade Family. These structures enrich the local values in terms of their cultural and architectural aspects. Notably, the Hasan Çavuşzade Family reflected their identity in the details of these buildings (such as ornamentation, façade arrangement, plan scheme, and floor heights).

The family, seeking a safe place away from the chaos of the city, chose to settle in rural areas along riverbanks and on caravan routes, which geographically justified the use of the term “derebey” for Hüseyin Ağa and his son Musa Bey. Thanks to their choice of location, the family benefited from fertile lands and gained control over trade. There is also evidence indicating that they established and managed strategic structures, such as khans, for intelligence gathering. While the Hasan Çavuşzade Family held political power, they commissioned the construction of large-scale public buildings. However, after losing political power, the three mansions that were built had more modest dimensions and architectural styles.

Because of the architectural heritage preservation activities in Safranbolu that began in the 1970s, the city's architectural heritage gained prominence with its inclusion in the UNESCO World Heritage List in 1994. However, the measures taken to preserve the cultural heritage in the areas surrounding the city have proven insufficient, especially in rural regions. The lack of sufficient interest from property owners, residents, and authorities and the scarcity of resources have led to the destruction of the cultural heritage. In the region, we recommend promoting scientific research and awareness-raising activities focused on making such historical document-like cultural heritage sustainable and increasing the feasibility of related projects through public participation.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, coğrafi keşiflerle değişen ticaret yolları, uzun süren savaşlar, kapitülasyonlar, yönetim sorunları ve toprak sisteminin bozulması gibi çeşitli sebeplerden dolayı devlet, ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Merkezî hazinenin nakit bulma sorununu çözmek amacıyla, tarımsal açıdan verimli devlet topraklarında iltizam sistemi yaygınlaştırılmıştır. Bu sistem, *devletin belirli bir süre için vergi toplama hakkını kiraya vermesi* prensibine dayanmaktaydı. Bu şekilde, devlet, *mültezim* olarak adlandırılan kiracıdan nakit para almıştır. Diğer taraftan, mültezimler kendilerini temsil etmek için *mütesellim* adı verilen vekiller atamışlardır. Bu sistem, halk üzerinde baskı uygulayarak ağır vergiler toplamaya çalışan derebeylerin¹ ortaya çıkmasına yol açmıştır². Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyılın ilk yarısında, bu derebeyler, Osmanlı Devleti'ndeki merkezî otoritenin zayıflamasıyla birlikte, iç siyasette önemli rol oynamışlardır. Sultan II. Mahmud, devlet yönetiminde merkezî otoriteyi yeniden tesis etmek için, tehdit oluşturan derebeyler ile siyasi ve askerî olarak mücadele etmiştir. II. Mahmud döneminde, bu mücadeleye karşı çıkan birçok derebeyi tutuklanmış, idam edilmiş, kaleleri ve konakları yıkılmış ve mallarına el konulmuştur³.

İçerisinde Eskipazar'ın da yer aldığı Viranşehir sancağı, 19. yüzyılda bugünkü Karabük ve Bartın illerinin büyük bölümünü, Zonguldak, Bolu ve Çankırı illerinin ise bir kısmını kapsamaktaydı. Sancağın merkez kazası Safranbolu şehriydi⁴. Viranşehir sancağı ve Safranbolu'da ekonominin en parlak olduğu dönem 18. ve 19. yüzyıllardır. Bu zenginleşmenin kaynağı ticaret ile kereste, deri ve tarım ürünlerinin üretim faaliyetleridir. Bu dönem aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde, iltizam sisteminin genişletilerek taşradaki etkili kişi ve ailelere siyasi ve askerî güç vermek zorunda kaldığı bir döneme denk gelmektedir. Bu sebeple bölgedeki bazı kişiler ve çeşitli aileler aşırı zenginleşmiş ve güç kazanmıştır⁵. Bu beylerden bir kısmı "*derebeylik*" iddiasında bulunmuştur⁶.

Bölgede bu tür kişiler ve aileler tarafından çeşitli yapılar inşa ettirilmiştir. 1836 yılında, Hamamlı (Eskipazar), Konak (Afşar/Eflani), Esencik (Eflani) ve Dursanlı (Nebioğlu/Safranbolu) köylerinden geçen Seyyah Ainsworth, bu köylerde âyanların ve derebeylerin konaklarının bulunduğundan bahsetmektedir⁷. Safranbolu'da bulunan Kazdağlıoğlu Camii ve Hamamlı köyünde (Eskipazar) bulunan hamamlar, zindan ve kiler yapıları bu tür yapıların günümüze ulaşan bazı örnekleridir⁸ (Görsel 1). Bir zamanlar taşrada oldukça etkili olan bu ailelerin yaşadıkları dönem ve yapıları hakkında yeterli düzeyde araştırma bulunmamaktadır.

¹"Derebey" sıfatı Osmanlı Devleti'nde resmî bir ünvan olmayıp 17. yüzyıl sonlarından itibaren, o dönemde devletin yetki ve toprak verdiği kişiler veya onların vekilleri için yaygın olarak kullanılan bir ifadedir. Bu kişiler ve aileleri daha sonra devlet gücüne karşı gelen güç odakları hâlini almıştır. "Derebey" tabiri genellikle halkın gözünde despot bir imaja sahip beyler için kullanılmıştır. Dolayısıyla bu tanımlama makaleye konu olan ailenin ve aile bireylerinin halkın gözündeki yerini göstermek açısından önem arz etmektedir. "Derebey" Türkçe literatürde kısıtlı kullanılmasına rağmen İngilizce literatürde "Ottoman derebey" ifadesi daha sık görülmektedir. Bu çalışmanın "kendi döneminde derebey olarak bilinen" bireylere sahip bir aileyi ve yapılarını ele alması bakımından, literatürde özgün bir yere sahip olacağı düşünülmektedir. "Derebey" ifadesi, Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa ve Musa Bey için günümüzde halk arasında kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra bu ifadenin bu kişiler için kendi dönemlerinde de kullanıldığı, bu çalışmada kullanılan arşiv belgelerinden ve dönemin kaynaklarından anlaşılmaktadır. Bk. Ülkü Oğuzhan Börekçi, Gülcan Işık ve Filiz Erdemir Göze, "Ağalık Düzeninin Kültürel Ürünlerde Eleştirisi," *Gazi Türkiyat* 30 (Haziran 2022), 13-26, 10.34189/gtd.30.002; Robert W. Zens, "The Ayanlık and Pasvanoğlu Osman Paşa of Vidin in the age of Ottoman Social Change, 1791-1815" (Doktora tezi, Wisconsin-Madison Üniversitesi, 2004), 46.

²Eftal Batmaz, "İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları," *Tarih Araştırmaları Dergisi* 18/29 (1996), 39-44.

³Özcan Mert, "Âyan," *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 195, erişim 12 Mart 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayan>.

⁴Hüseyin Lütfi Ersoy, *Karabük'ün Köyden Kente Dönüş Öyküsü Karabük Tarihi* (İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 2011), 106-107.

⁵Abdülkadir Atar, "Osmanlı Döneminde Safranbolu'nun İktisat Tarihi," *İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II*, ed. Mustafa Mete (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 462-484.

⁶Hulusi Yazıcıoğlu, *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu Tarihi* (İstanbul: Şa-To Türkiyat, 2001), 246-252.

⁷William Francis Ainsworth, *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia* (Londra: John W. Parker, 1842), 39, 61, 71.

⁸Ünsal Tunçözgür, *Dünü ve Bugünü ile Safranbolu* (Safranbolu: Işıl Yayıncılık, 2002), 50; "Hamamlı Köyü Tarihi Hamamları," T.C. Eskipazar Kaymaklığı, erişim 29 Mayıs 2023, <http://eskipazar.gov.tr/hamamli-koyu-tarihi-hamamlari>.

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 1: Kazdağlıoğlu Camii (solda) ve Hamamlı hamamları (ortada ve sağda).

Derebey Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın mensubu olduğu aşiretin, Viranşehir sancağına Kemah'tan (Erzincan) geldiği belirtilmektedir⁹. Bir aşirete mensubiyeti sebebiyle, ailenin Osmanlı Devleti'nde resmî pozisyonunu almadan önce de varlıklı ve yaşadığı bölgede etkili olması muhtemeldir. Ancak, Hasan Çavuşzade Ailesi'nin zenginliğinin kaynağı veya Viranşehir sancağındaki mülklerini başlangıçta nasıl edindiği konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Hasan Çavuşzade Ailesi hakkında geniş bilgi veren kaynaklardan birisi İtalyan Prenses Cristina Trivulzio Belgiojoso'nun yazılarıdır¹⁰. Daha önce Hasan Çavuşzade Ailesi hakkında yapılan az sayıdaki araştırmada¹¹ pek dikkate alınmayan bu kaynaklar bu makale kapsamında incelenmiştir.

1848'deki İtalyan ayaklanmaları sırasında Prenses Belgiojoso'nun Avusturya yönetimine karşı çıkması, Avusturya Hükümeti'ni rahatsız etmiştir. Prenses, hükümetin baskısından rahatsız olarak 1850'de Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Prenses aynı sene, kızı ve maiyetiyle birlikte, Hasan Çavuşzadeler'den devraldığı, Viranşehir sancağında bulunan bir çiftliğe yerleşmiştir¹². Prenses, çiftliği satın aldığı kişilerin babalarını şu şekilde anlatmaktadır:

"(...) Artık iki-üç vilayet arasında bölünmüş olan Viranşehir'in iyi surları vardı. Burası güçlü bir paşanın gözdesi idi. Bolu, Ankara, Çerkeş, Heraklee (Ereğli) gibi şehirler bu paşanın idaresindeydi. Ancak bu büyük şehirlerin hükümdarı, dinlenmek için Viranşehir'i çevreleyen yemyeşil vadiyi, güzel bahçeleri sulayan nehir kıyısını bu şehirlere tercih etti. Bu paşanın adı Osman idi. Ne yazık ki Viranşehir kısa ömürlü refahını bu tercihe borçluydu."¹³

Prenses'e göre Osman Paşa'nın (Hasan Çavuşzade Hüseyin) oğlu Musa, babasının idaresi altındaki topraklarda vergi toplayarak ve asker yetiştirerek babasına ve Osmanlı Padişahı II. Mahmud'a karşı isyan etmiş ve İstanbul'dan gönderilen askerlerle savaşmıştır¹³. Prenses Belgiojoso bu savaştan da bahsetmektedir:

⁹Yazıcıoğlu, *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu Tarihi*, 111, 249; Hamdi Özkök ile kişisel görüşme, Karabük, 12 Haziran 2023.

¹⁰Prenses Belgiojoso, seyahatnamesinin başlangıcında aileden bahsetmiş ve "*Scenes de la vie Turque*" isimli kitabında Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın oğlu İsmail Bey hakkında "*Les Deux Femmes D'Ismail-Bey*" (İsmail Bey'in İki Karısı) başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Princesse Belgiojoso, *Asie Mineure et Syrie Souvenirs de Voyages* (Paris: Michel Levy Freres, 1858), 1-13; Princesse Belgiojoso, *Scenes de la vie Turque* (Paris: Michel Levy Freres, 1858), 277-377.

¹¹Bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, "Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vak'ası," *Tarih Semineri Dergisi* 1/2 (1937), 138-152; Yazıcıoğlu, *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu Tarihi*, 246-252.

¹²Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî (HR. MKT.) 38/9, 19 Cemazeyilahir 1267 [21 Nisan 1851].

¹³Birçok kaynakta Musa Bey'in babasının adı Hasan Çavuşzade Hüseyin olarak geçse de prenses, Musa Bey'in babasının adının Osman olduğunu belirtmiştir. Bu isim, Osmanlı arşivinde bulunan ve prensese satılan Çakmaklıoğlu Çiftliği ile ilgili bir belgede de "*Ceyavuzoğlu Osman*" olarak yer almaktadır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret Divan Kalemî Evrakı (A. DVN.) 103/39, 29 Recep 1271 [17 Nisan 1855]. Princesse Belgiojoso, *Asie Mineure et Syrie Souvenirs de Voyages*, 7-8.

“(...) Genç bey kararlılıkla Mahmud’a karşı uzun ve korkunç bir savaşa girişti. Musa’nın askerleri kendi yurtlarında savaştıkları için iyi savaştı. Küçük Asya’nın bu taşralıları, kendilerini yabancı bir orduya karşı ulusal bağımsızlık davasını savunuyormuş gibi gördüler. Zaten bu Konstantinopolis Türkleri Avrupai üniformaları ve silahlarıyla onlar için yabancı değil miydi!”¹⁴

Aynı kaynağa göre daha sonra topçu birliklerinin kuşatması sebebiyle Musa Bey teslim olmak zorunda kalmıştır. Sonunda İstanbul'da hapsedilmiş ve idam edilmiştir¹⁴.

Mısır ordusu komutanı İbrahim Paşa'nın etkisiyle Anadolu'da başlayan isyan dalgasının bir parçası olan Kastamonu'daki Tahmiscoğlu isyanının Sultan II. Mahmud'un emriyle bastırılmasında, Viranşehir Mütesellimi Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa ile onun oğlu ve vekili Musa Bey önemli bir rol üstlenmişlerdir¹⁵. Bu durumdan kazandıkları güveni kullanarak halka çeşitli şekillerde baskı uyguladıkları ve sultanın aleyhine cephaneler ve istihkâmlar yaptıkları gerekçesiyle İstanbul'a şikâyet edilmişlerdir¹⁶. 1835 yılında, bu şikâyetler sebebiyle Hüseyin Ağa ve Musa Bey görevden alınmış ve tutuklanmıştır¹⁷. O dönemde Hasan Çavuşzade Ailesi'ne ait birçok binanın Osmanlı ordusu tarafından tahrip edildiği anlaşılmaktadır¹⁸.

Viranşehir sancağının çeşitli bölgelerinde Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa ve oğullarına ait çok sayıda yapının ve geniş arazilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu yapıların birçoğu günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşan kalıntıların ve yapıların boyutları, işlevi, mimarisi, süslemeleri ve detayları, o dönemde Anadolu'daki aristokrasinin kültürel arka planı ve yaşam tarzı hakkında bilgiler vermektedir.

Çalışma kapsamında arşiv, kaynak ve soyağacı araştırmaları, kişisel görüşmeler ve alan çalışmaları, rölöve ve fotoğraflarla Hasan Çavuşzade Ailesi ve 19. yüzyılda yaptırdıkları mimari eserler hakkında detaylı olarak bilgi toplanmıştır. Makale, bu mimari eserler arasından, özgünlüğünü koruyan, Karabük ilinin Eskipazar ilçesine bağlı iki kırsal yerleşimdeki üç yapı olan Kıranköy mahallesindeki Halim Bey, Tamışlar köyündeki İsmail Bey ve Halil Bey konaklarına odaklanarak yapıların mimari özelliklerini incelemektedir.

1. Hasan Çavuşzade Ailesi'nin İzleri ve Mimari Eserleri

19. yüzyılda Hasan Çavuşzadeler tarafından yaptırıldığı ya da tamir ettirildiği tespit edilen yapıların bulunduğu bölgeler: Safranbolu şehir merkezi, Eskipazar Çayı'nın oluşturduğu vadiler ve Tamışlar köyüdür. Safranbolu şehri, Viranşehir sancağının idari merkezi olarak kullanılmış ve Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa burada havuzlu, büyük bir konak inşa ettirmiştir¹⁹. Eskipazar Çayı'nın oluşturduğu vadiler hem kervan yolları üzerinde yer alan askerî bir merkez olarak hem de tarımsal üretim için Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa ve oğulları tarafından kullanılmıştır. Bu bölgede yer alan Eskipazar ilçe merkezi, Kıranköy Mahallesi ve Çakmaklı Vadisi'nde konaklar, hamamlar, hanlar, camiler ve askerî tahkimatların yanı sıra kereste fabrikası ve değirmen gibi üretim yapılarının da inşa ya da tamir ettirildiği anlaşılmıştır. Tamışlar köyü, diğer yerleşimlerden daha yüksek rakımda yer alan bir orman köyüdür. Burası, ailenin yazlık yerleşimi olmasının yanı sıra tarımsal üretim için de kullanılmıştır. Burada konaklar, ahırlar ve bir ambar bulunmaktadır.

¹⁴Princesse Belgiojoso, *Asie Mineure et Syrie Souvenirs de Voyages*, 7-8.

¹⁵Tahmiscoğlu isyanı, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Anadolu'yu işgali sırasında, onun kışkırtmasıyla başlayan iç isyanlardan biridir. Bu isyan, Tahmiscoğlu Hacı Mustafa ve Hacı Ahmed tarafından çıkartılmış, Kastamonu ve çevresinde etkili olmuştur. Sultan II. Mahmud'un emriyle, Viranşehir Mütesellimi Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın oğlu Musa Bey'in emrindeki askerler tarafından 1833 yılında bastırılmıştır. Uzunçarşılıoğlu, "Kastamonu'da Tahmiscoğlu Vak'ası," 149-150.

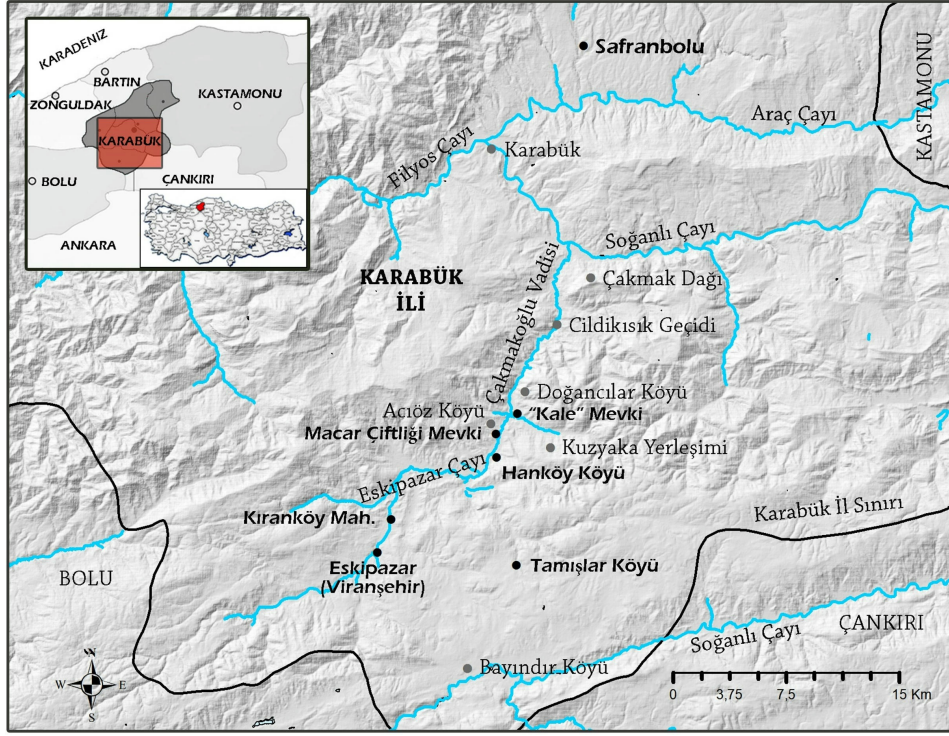
¹⁶Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT.) 698/33702, 29 Zilhicce 1249 [9 Mayıs 1834]; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT.) 1324/51669-3, 29 Zilhicce 1250 [28 Nisan 1835].

¹⁷Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT.) 1324/51669-4, 29 Zilhicce 1250 [28 Nisan 1835].

¹⁸Andreas David Mordtmann, *Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)* (Hannover: Orienbuchhandlung Heinz Lafaire, 1925), 246, 259; Princesse Belgiojoso, *Asie Mineure et Syrie Souvenirs de Voyages*, 1-13.

¹⁹Aytekin Kuş, *Safranbolu Evleri ve Yaşam Biçimi* (Karabük: Safranbolu Hizmet Birliği ve Kültür Yayınları, 2010), 19-26.

Araştırmalarda, Hasan Çavuşzadeler tarafından yaptırılan ya da tamir ettirilen yirmi beş adet yapı tespit edilmiş olup Görsel 2'de bu yapıların konumları, işlevleri ve mevcut durumları gösterilmiştir.

Konumu	Yapı adı/işlevi	Durumu	Y/X
1 Safranbolu İlçe Merkezi	Havuzlu Asmazlar Konağı	Özgün	41,249 32,693
	Ahır ve samanlık	Yok olmuş	41,249 32,693
2 Kiranköy Mah. (Eskipazar)	Musa Bey Konağı (hamamlı)	Konak yıkılmış, hamam özgün	40,965 32,540
	Musa Bey Hamamı (Doruk mevki)	Özgün	40,967 32,543
	Tahkimat	İzi var	40,965 32,541
	Halim Bey Konağı*	Özgün	40,965 32,542
	Halim Bey Müştemilatı	Özgün	40,965 32,542
	Hüseyin Bey Konağı (hamamlı)	Konak bozulmuş, hamamın izi var	40,965 32,542
	Kiranköy Cami	Özgün	40,965 32,542
3 Eskipazar İlçe Merkezi	Hasan Çavuşzade Hanı	Yok olmuş	40,945 32,531
	Hasan Çavuşzade Konağı	Yok olmuş	40,944 32,530
	Çeşme	Yok olmuş	?
?	Kereste fabrikası	Yok olmuş	?
4 Tamişlar Köyü (Eskipazar)	İsmail Bey Ağa Konağı	Bozulmuş	40,937 32,640
	İsmail Bey Konağı*	Özgün	40,937 32,640
	Halil Bey Konağı*	Özgün	40,937 32,640
	Ambar	Bozulmuş	40,937 32,641
	Ahırlar	Bozulmuş	40,937 32,641
	Cami ?	Özgün	40,954 32,641
5 Çakmaköğlü Vadisi Acıöz, Doğancılar, Hanköy	Konak	İzi var	41,016 32,625
	Değirmen	Bozulmuş	41,014 32,625
	Tahkimat	İzi var	41,028 32,641
	Ambarlar ?	Yok olmuş	41,028 32,639
	Han	Yok olmuş	?
	Cami	Yok olmuş	?

* Çalışma kapsamında detaylı olarak incelenen eserler.

Kaynak: E. Karataş, 2023 (Harita ArcGIS ArcMap 10.8'de hazırlanmıştır).

Görsel 2: Hasan Çavuşzadeler tarafından yaptırılan veya onarılan yapılar ve konumları.

1.1. Safranbolu'daki Yapılar

Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa, mütesellim olarak sancağın mali ve askerî işlerinin yanı sıra idari işlerden

de sorumluydu. Bu sebeple o dönem, sancağın idari merkezi olan Safranbolu şehrinde görevliydi²⁰.

Safranbolu tarihî şehir merkezinde (Çukur) bulunan Havuzlu Asmazlar Konağı'nın 1830 yılında, eskiden yakınında bulunan ahır ve samanlık yapılarının ise 1830-1835 yılları arasında, Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir²¹. Samanlık ve ahır günümüze ulaşmamıştır. Konak ise Hasan Çavuşzade Ailesi'nin gücünü kaybetmesiyle birlikte Asmazlar Ailesi'nin mülkiyetine geçmiştir. Bu konakla birlikte, konağın da içerisinde bulunduğu "Beybağı" olarak bilinen geniş bir araziye de Asmazlar Ailesi sahip olmuştur. "Beybağı" ifadesi halk arasında, bu mevkinin Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın mülkü olmasına atfen kullanılmıştır²².

Beybağı'nın Safranbolu'da "Paşa Suyu" olarak bilinen tarihî su kaynağının, camilere, çeşmelere ve hamamlara dağıtıldığı taksim yerinin hemen yakınında bulunması dikkat çekmektedir. Seçilen konumun Hasan Çavuşzade Ailesi'nin diğer yerleşim tercihleri gibi bilinçli ve stratejik olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık Safranbolu halkı arasında yaygın olarak bilinen bir deyiş, Beybağı'nın ve Havuzlu Asmazlar Konağı'nın halk arasında nasıl bir imaja sahip olduğunu ve dönemin "beylik" algısını gözler önüne sermektedir: "Beybağı'ndan aşma, Asmazlar'a yanaşma, akşamdan kalan aş ile, canını çıkartırlar iş ile."²³

Osmanlı sivil mimarisinin en önemli örneklerinden birisi olan Havuzlu Asmazlar Konağı, orta sofalı plan şemasında, bodrum, alt ve üst kat olmak üzere 3 katlı olarak inşa edilmiştir. Konakta odalar, havuz başı selamlık köşkü, geniş sofalar ve eyvanlar yer almaktadır. Yapının güneydoğu ve güneybatı bölümü, II. Mahmud dönemi kışla yapılarında sıkça rastlanan köşe kulelerini anımsatacak bir şekilde, cephe hizasından dışarı taşırılarak tasarlanmıştır. Bina, 1976 yılında bir kurum tarafından Asmazlar Ailesi'nden satın alınmış ve daha sonra restorasyonu yapılmıştır²⁴. Günümüzde butik otel olarak kullanılmaktadır (Görsel 3).

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 3: Havuzlu Asmazlar Konağı'nın güneydoğu perspektifi (solda) ve havuzlu selamlık köşkü (sağda).

1.2. Kıranköy Mahallesindeki Yapılar

Kıranköy, Eskipazar Çayı'nın hemen kenarında yer almaktadır ve günümüzde Karabük ilinin Eskipazar ilçesine bağlı kırsal bir mahalledir. Kıranköy'de bulunan caminin kitabesinde bu yapının tamiratının Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Yapılan incelemelerde cami haricinde Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa veya torunu Hüseyin Bey (Musa Bey'in oğlu) tarafından yaptırıldığı düşünülen bir adet hamamlı konak, Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın oğlu Musa Bey tarafından yaptırıldığı düşünülen bir

²⁰Yazıcıoğlu, *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu Tarihi*, 221-225.

²¹Kuş, *Safranbolu Evleri ve Yaşam Biçimi*, 19-26; Hakkı Asmaz ile kişisel görüşme, Safranbolu, 6 Haziran 2023.

²²Hakkı Asmaz ile kişisel görüşme, Safranbolu, 6 Haziran 2023; Ünsal Tunçözgür ile kişisel görüşme, Safranbolu, 7 Haziran 2023.

²³Hakkı Asmaz ile kişisel görüşme, Safranbolu, 6 Haziran 2023.

²⁴Detaylı inceleme için bk. Ş. Sena Kaya, "1994 Yılı Dünya Miras Kararı Öncesi ve Sonrasında Safranbolu Yerleşmesi, Kentsel ve Mimari Dönüşümü" (Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2019), 77-84.

adet hamamlı konak, bir adet hamam, duvar (tahkimat) izleri ve Musa Bey'in torununun oğlu Halim Bey'in adıyla anılan bir adet konak ve müstemilat bulunduğu anlaşılmıştır²⁵ (Görsel 4).

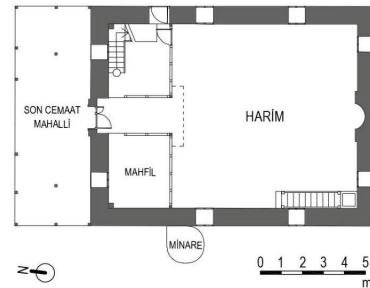
Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 4: Kıranköy'e kuzeyden bakış ve Hasan Çavuşza Ailesi'nin yapıları.

Kıranköy Camii'nin kitabesinden yapının 1783-1784 (Hicri 1198) yılında Mehmet Hayri Efendi tarafından yaptırıldığı ve Viranşehir Mütesellimi Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa tarafından 1813-1814 (Hicri 1229) yılında tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Taş yığma sistemle yapılmış caminin son dönemde gördüğü bir tadilatla dış cephedeki muhdes sıvalar temizlenmiş, çatısı yenilenmiş, yakınına şadırvan yapılmış, metal malzemeden yapılmış bir minare ve son cemaat mahallinin üzerini kapatan bir sundurma eklenmiştir (Görsel 5). İç duvarlardaki özgün kalem işi süslemelerin boya ile kapatıldığı tespit edilmiştir.

a)

b)

Kaynak: A. Özköse, 2023.

Görsel 5: Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa tarafından tamir ettirilen Kıranköy Camii.

a) Kuzey perspektifi.

b) Rölöve çizimi.

Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa veya torunu Hüseyin Bey'in yaptırdığı tahmin edilen konak ise yerleşimin kuzeybatısında, Kıranköy Camii'ne yakın bir konumda bulunmaktadır. Konağın ilk yapıldığında 3 katlı olduğu ve 1944 yılında gerçekleşen Gerede-Çerkeş depreminde üst katının hasar aldığı için yıkıldığı belirtilmiştir²⁶.

²⁵İhsan Özkök, Dursun Eken, Mithat Uyanık ve Hüseyin Eken, Kıranköy'de Hasan Çavuşzadeler'e ait olarak bilinen yapıların mirasçılarıdır. Kendilerinin Musa Bey'in torunları olduğunu belirtmektedirler. Soyağacı araştırmasında Musa Bey'in adına rastlanamamıştır. Bunun sebebinin kayıtların 1830'lu yıllara kadar ulaşmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İhsan Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023; Dursun Eken ile kişisel görüşme, Eskipazar, 30 Mayıs 2023; Mithat Uyanık ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023; Hüseyin Eken ile kişisel görüşme, Karabük, 30 Mayıs 2023.

²⁶İhsan Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023.

Hatalı uygulamalar sebebiyle, Hüseyin Bey Konağı'nın iç mekânı ve cepheleri büyük oranda özgünlüğünü yitirmiştir. Yapının ahır bölümünün yer aldığı bodrum kat yığma taş; üst kat ise ahşap iskelet arası taş ve kerpiç dolgu (yeğdane/hımış) yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Ayrıca yapının güney cephesine bitişik olarak bulunan taş yığma sistemle yapılmış küçük ölçekli bir yapı izi bulunmaktadır. Diğer örnekler incelendiğinde bu yapının da bir hamam kalıntısı olduğu tahmin edilmektedir (Görsel 6).

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 6: Hüseyin Bey Konağı'nın güney cephesi (solda) ve doğu cephesi (sağda).

Camii'nin batısında, tapu kayıtlarında “Taş Kapı” olarak geçen mevkiide hamamlı bir konak izi ve kalın çevre duvarı izleri bulunmaktadır²⁷. Buradaki yapıların Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın oğlu Musa Bey'e ait olduğu, buranın aynı zamanda askerî bir merkez olarak kullanıldığı belirtilmektedir²⁸. Osmanlı Arşivinde bulunan 1835 tarihli bir belgeye göre Kastamonu Mütesellimi, Musa Bey'i konağının etrafına yaptırdığı büyük duvarlar, mazgallar (atış delikleri), kapının üzerindeki kule, mahzendeki silahlar ve diğer tahkimatlar sebebiyle İstanbul'a şikâyet etmiştir²⁹. Arşiv belgesinde konum tam olarak verilmemiş olsa da bu yerin “Taş Kapı” olarak anılması ve askerî merkez olarak bilinmesi sebebiyle, belgedeki şikâyetlere konu olan konağın burası olabileceği düşünülmektedir.

Musa Bey'in adıyla anılan bu konağın da 1944 yılında gerçekleşen Gerede-Çerkeş depreminde yıkıldığı belirtilmektedir³⁰. Günümüze konağın sadece yığma taş yapım sistemi ile yapılmış alt kat duvarlarından bir kısmı ulaşmıştır. Yıkıntılardan büyük boyutlara sahip olduğu anlaşılan bu konakla birlikte bir özel hamam yapısı da inşa edilmiştir. Hamamın sıcaklık mekânı büyük ölçüde korunmuş, ılık mekânının ise üst örtüsü yıkılmıştır. Yıkılan üst örtünün özgün hâlinde aynalı tonoz olduğu anlaşılmaktadır. Ilıklık mekânına konağın zemin katından girilmektedir. Ilıklıkta bulunan bir kapı sıcaklığa, diğer kapı ise helaya açılmaktadır. Helada bir adet hela kurnası ve hela taşı bulunmaktadır. Sıcaklık mekânının üstü, ince yonulu taş malzemeden yapılmış bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbeye geçiş elemanı olarak sivri kemerli tromplar kullanılmıştır. Kubbenin en üst kısmında çiçek biçimini oluşturan 10 adet aydınlık açıklığı bulunmaktadır. Hamamın özgün hâlinde sıcaklığın batı ve doğu duvarlarında karşılıklı olarak 2 kurnanın bulunduğu anlaşılmaktadır. Günümüze sadece doğudaki kurna ulaşmıştır. Yapının batı cephesinde külhan bölümünün izleri görülmektedir. Yapının iç mekânı, define avcıları tarafından tahrip edilmiştir (Görsel 7).

²⁷“Öznitelik Bilgisi,” Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulaması, erişim 21 Mayıs 2023, <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/cografi/40.964998768892414/32.54105597734452>.

²⁸İhsan Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023; Mithat Uyanık ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023; Ahmet Bostan ile kişisel görüşme, Eskipazar, 29 Mayıs 2023.

²⁹BOA., HAT. 1324/51669-3.

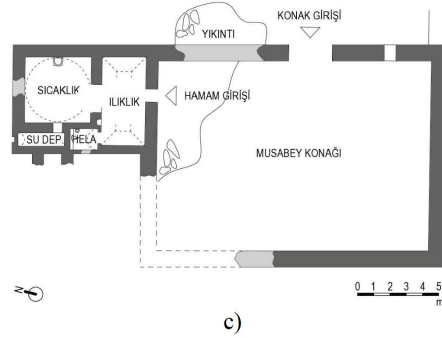
³⁰İhsan Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023; Mithat Uyanık ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023.

a)

b)

c)

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 7: Musa Bey Konağı (Taş Kapı mevki).

a) Kuzeydoğu perspektifi,

b) Sıcaklık mekânı,

c) Rölöve çizimi.

Kıranköy'de bulunan ve yine Musa Bey tarafından yaptırıldığı belirtilen diğer hamam yapısı ise köyün kuzeyindeki "Doruk" mevkiindedir³¹. Bu yapı küçük ölçekli özel hamam yapısıdır. Bu hamama bitişik başka herhangi bir yapı izine rastlanılmamıştır. Yapının sadece sıcaklık bölümü özgün hâliyle günümüze ulaşmıştır. Sıcaklık mekânının kuzeyinde bulunan bölüm ise özgünlüğünü yitirmiştir. Hamamın sıcaklık bölümünün *Taş Kapı* mevkiinde yer alan hamam yapısına benzer bir mimari üslupla inşa edildiği görülmektedir. Bu mekânda da ince yonulu taş kullanılarak yapılan kubbe, sivri kemerli tromplarla desteklenmiştir ve içerisi, kubbenin üst kısmında bulunan, çiçek biçimini oluşturan on adet açıklıkla aydınlatılmıştır. Yapı, günümüzde depo olarak kullanılmaktadır (Görsel 8).

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 8: Doruk mevkiindeki Musa Bey Hamamı'nın batı cephesi (solda) ve kubbesi (sağda).

³¹İhsan Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023; Mithat Uyanık ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023.

Hüseyin Bey Konağı'nın kuzeybatısında Hasan Çavuşzade Ailesi'ne mensup olan Halim Bey'in ismiyle anılan bir konak daha bulunmaktadır (Bu konak 2. bölümde detaylı olarak incelenmiştir).

Halim Bey Konağı'nın kuzeyinde bulunan müstemilat ve misafir evinin üst kattaki başodasının duvarlarında bitkisel motifli kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Yapının çatı örtüsü harap durumdadır ve özellikle üst katta su maruziyeti sebebiyle ciddi yapısal sorunlar mevcuttur (Görsel 9).

Kaynak: A. Özköse, 2020

Görsel 9: Halim Bey Müstemilatı'nın başodası.

1.3. Eskipazar'daki (Viranşehir) Yapılar

Eskipazar yerleşiminin eski adı *Viranşehir* olarak bilinmektedir. Bu tabirin antik bir yerleşim yeri olan Hadrianapolis kentini (halk ağzında *Eski Viranşehir*) kastettiği düşünülmektedir. Bu isim Osmanlı döneminde hem Viranşehir sancağının hem de Viranşehir kazasının idari sınırlarını ifade etmek için kullanılmıştır³². Bu tabir halk arasında Eskipazar yerleşimini kasteden "Viranşehir Pazarı" hâlini almıştır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son döneminde Viranşehir'in (Eskipazar) küçük fakat kervan yolları üzerinde ticari olarak önem taşıyan bir yer olduğu anlaşılmaktadır³³.

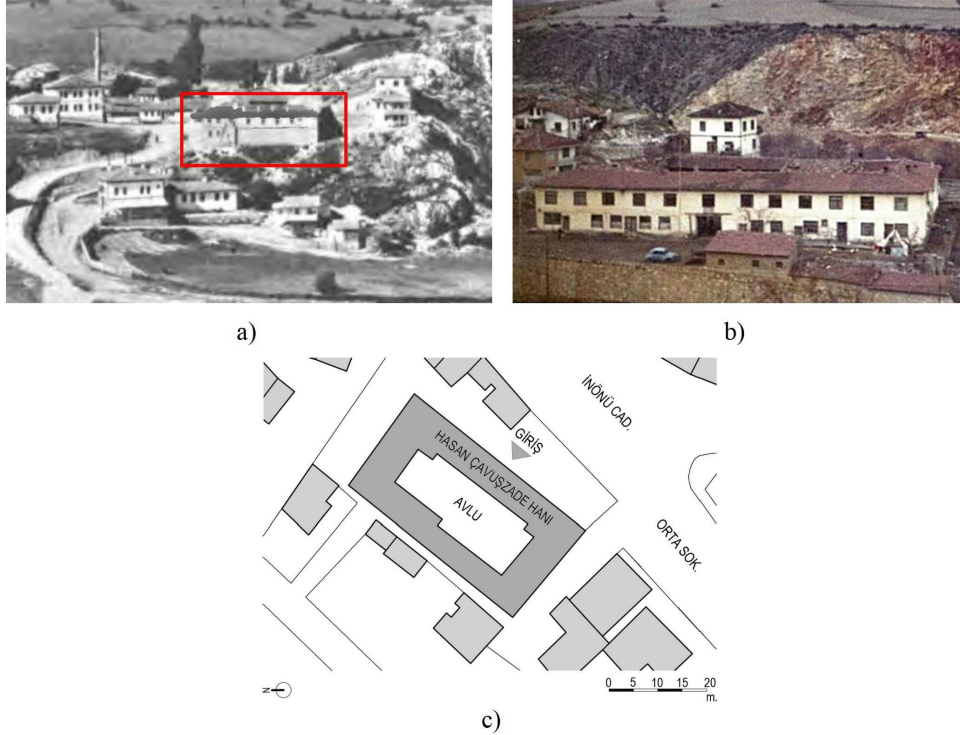
Seyyah Mordtmann, 1856 yılında yöreden geçmiş ve Viranşehir'de Hasan Çavuşzade Ailesi'nin yaptırdığı bir çeşmenin ve bir hanın bulunduğunu yazmıştır. Mordtmann'a göre han, Hasan Çavuşzade Ailesi'ne ait olduğu için yakılmıştır. Seyyah bölgeye geldiğinde, han derme çatma bir şekilde onarılarak kullanılmaktaydı. Çeşme ise o dönemde hâlâ sağlam olup kitabesi 1829-1830 yılında yapıldığını göstermekteydi³⁴. Hanın hissedarlarından olan Hüseyin Özkök, yapının yakınında tarihî bir çeşmenin bulunduğunu doğrulamıştır. Fakat çeşme hakkında daha fazla bilgiye ulaşamamıştır.

³² Ersoy, *Karabük'ün Köyden Kente Dönüş Öyküsü Karabük Tarihi*, 106-107.

³³ Franz Taeschner, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, çev. Nilüfer Epçeli (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010), 258; Mordtmann, *Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)*, 260.

³⁴ Mordtmann, *Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)*, 259.

Hanın 20. yüzyılın başlarında çekilmiş fotoğrafından yapının Mordtmann'ın ziyaretinden sonra onarıldığı ya da yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Hüseyin Özkök'e göre han, zemin katında ahırlar ve kahvehane; üst katında odaları bulunan iki katlı avlulu bir binaydı. Daha sonra bu yapı, hapishane ve kasabanın idari merkezi olarak kullanılmıştır. İşlev değişikliği sebebiyle handaki kapsamlı tadilatın cephede yol açtığı bozulmalar, yapının fotoğrafında gözlenmektedir. Yaklaşık 45 m x 23 m boyutlarındaki Hasan Çavuşzade Hanı, mirasçıları tarafından satılmış ve 1996 yılında yıkılarak yerine yeni binalar inşa edilmiştir³⁵ Ailenin varislerinden birine göre hanın güneydoğu görünüşünde, arkasında bulunan iki katlı konak da Hasan Çavuşzade Ailesi'ne ait bir yapıydı³⁶ (Görsel 10).

Kaynak a: Groupe Suedo-Danois, *Construction Des Lignes De Chemins De Fer Irmak-Filyos & Fevzipaşa-Diyarbakır*, 32.

Kaynak b: Dursun Küçükyılmaz fotoğraf arşivi.

Kaynak c: Eskipazar Belediyesi Arşivi, Eskipazar Kasabasına ait 1/1000 Ölçekli Halihazır Harita, 1975 (rev. 1988) referans alınarak düzenlenmiştir.

Görsel 10: Hasan Çavuşzade Hanı fotoğrafları ve yerleşim planı.

a) Kuzeybatıdan görünüş (20. yüzyıl başları).

b) Güneydoğudan görünüş (20. yüzyılın ikinci yarısı).

c) Yerleşim planı.

1.4. Tamışlar Köyündeki Yapılar

Tamışlar köyü, Eskipazar ilçe merkezinin yaklaşık 9,5 km doğusunda, 1050 m rakımında bulunmaktadır. Prenses Belgiojoso Viranşehir sancağındaki evinden Kudüs'e yaptığı seyahatin başlangıcında, kendi evinin bulunduğu yerden Bayındır köyüne kadar, Musa Bey'in en küçük kardeşinin kendisine eşlik ettiğini belirtmektedir. Prenses, Musa Bey'in kardeşinin yaşadığı yerden şu şekilde bahsetmiştir: "(...) Genç arkadaşım

³⁵Hüseyin Özkök, Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın oğlu Halil Bey'in 4. kuşaktan torunudur. Hüseyin Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 17 Haziran 2023; "Alt-Üst Soy Bilgisi Sorgulama," e-Devlet Kapısı Uygulaması, erişim 17 Haziran 2023, <https://www.turkiye.gov.tr/nvi-alt-ust-soy-bilgisi-sorgulama>.

³⁶Dursun Küçükyılmaz ile kişisel görüşme, Eskipazar, 19 Haziran 2025.

bana veda ediyor. Yırtıcı bir kuş gibi, yüksek bir dağın eteğindeki küçük köyüne dönüyordu. Uzun bir süre, dövuş için doğmuş ancak vaktinden önce aylak bir hayata mahkûm olmuş bu genç adamı izledim.”³⁷

Prensesin İsmail Bey'in hayat hikayesini yazdığı eserden kendisinden bahsedilen kişinin Halil Bey olduğu anlaşılmaktadır³⁸. Bahsedilen köyün ise Tamışlar köyü olduğu çıkarımı yapılabilir çünkü hem Tamışlar köyü prensesin tarifine uymakta hem de Hüseyin Özkök'e göre bu köy, Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın yazlık (yaylak) yerleşimidir³⁹. Köyde yapılan incelemede Hasan Çavuşzadeler'in yaptırdığı 3 adet konak, ahırlar ve bir ambar bulunduğu tespit edilmiştir (Görsel 11). Mirasçılarının soyağacı kayıtlarına göre, bu konaklardan ikisi Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın büyük oğlu İsmail Bey, diğeri ise kardeşi Halil Bey tarafından yaptırılmıştır⁴⁰.

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 11: Tamışlar'a güneybatıdan bakış ve Hasan Çavuşzadeler'in yapıları.

İsmail Bey tarafından yaptırılan konaklar köyün güneybatısında birbirine yakın konumlarda bulunmaktadır. İsmail Bey Ağa Konağı'nda yapılan incelemede hatalı uygulamalar ve onarımlar sebebiyle konağın özgün mimarisinin tamamen bozulduğu tespit edilmiştir. İsmail Bey Konağı ve Halil Bey Konağı ise özgünlüklerini büyük oranda muhafaza etmektedir. Halil Bey Konağı'na hizmet eden ahırlar ve ambarın ise tabiat şartları sebebiyle büyük oranda bozulduğu gözlemlenmiştir (İsmail Bey Konağı ve Halil Bey Konağı Bölüm 2'de detaylı olarak incelenmiştir).

Diğeri yapıların yanı sıra, Tamışlar köyünde bulunan taş yığma sistemle yapılmış bir cami ile Kıranköy Camii'nin mimarileri ve ahşap işçilikleri arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir (Görsel 12). Bu sebeple, bu caminin de Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa tarafından Kıranköy Camii ile aynı dönemde tamir ettirildiği tahmin edilmektedir. Fakat yapının kitabesinin yerinde bulunmamasından dolayı konu hakkında kesin bir bilgi elde edilememiştir. Camide yarı açık olarak tasarlanmış son cemaat mahalli ve harim içerisinde kadınlar mahfili yer almaktadır. Caminin kesme taştan yapılmış minberi özgünlüğünü korumaktadır. Yapı bakıma muhtaç durumdadır ve hâlihazırda kullanılmamaktadır. page

³⁷Princesse Belgiojoso, *Asie Mineure et Syrie Souvenirs de Voyages*, 11-12.

³⁸Prenses'e göre Halil Bey, Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın dört oğlu arasında en küçük olandır. Princesse Belgiojoso, *Scenes de la vie Turque*, 283-284.

³⁹Hüseyin Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 17 Haziran 2023.

⁴⁰Halil İbrahim Özkök, İsmail Bey'in 4. kuşak torunudur. Halil İbrahim Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 29 Mayıs 2023; Hüseyin Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 17 Haziran 2023; "Alt-Üst Soy Bilgisi Sorgulama," e-Devlet Kapısı Uygulaması, erişim 17 Haziran 2023, <https://www.turkiye.gov.tr/nvi-alt-ust-soy-bilgisi-sorgulama>.

Kaynak: E. Karatay, 2020.

Görsel 12: Tamişlar Köyü Camii kuzey perspektifi (solda) ve harim bölümü (sağda).

1.5. Çakmaköğlü Vadisi'ndeki Yapılar

Eskipazar ve Merkez (Karabük) ilçeleri arasında kalan ve kaynaklarda “Çakmaköğlü Çiftliği” olarak anılan bölgede, Hasan Çavuşzade Ailesi'ne ait geniş arazilerin ve çoğu günümüze ulaşmamış olan bazı yapıların varlığı tespit edilmiştir. 1853 yılında bu arazilerin büyük bir bölümü, İtalyan coğrafyasında Avusturya birlikleriyle özgürlükçüler arasında çıkan çatışmalar sebebiyle Osmanlı Devleti'ne sığınan Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria Belgiojoso Torotti (1838-1913) tarafından satın alınmıştır⁴¹. Arazileri satan kişiler ise Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın oğlu İsmail Bey ve kardeşleridir⁴².

Çeşitli yayınlarda, uzun bir süre çiftliğin yeri tartışma konusu olmuştur⁴³. Fakat belgelerde geçen yer isimleri çiftliğin “Kuz köyü” (Kuzyaka ünitesi/ Doğancılar/ Eskipazar), “Han nâm karye” (Hanköy/Eskipazar/ Karabük) ve “Büyük Tarla” (Büyük Tarla Mevkii/ Doğancılar/ Eskipazar/ Karabük) yakınlarında bulunduğunu göstermektedir⁴⁴. Canbolat'ın çalışması da bu konumu doğrulamaktadır⁴⁵. Prensesin anlatımına göre satın alınan arazi, yaklaşık 8 km uzunluğunda ve 1,33 km genişliğindedir. Prensesin açıklamaları ve coğrafya incelendiğinde arazinin Acıöz köyünde (Merkez/ Karabük) bulunan “Macar Çiftliği” mevkiinden başlayarak Cildikısı geçidine kadar ulaştığı anlaşılmaktadır⁴⁶. Prenses Belgiojoso, Çakmaköğlü Çiftliği'ndeki binalar hakkında şunları söylemektedir: “(...) Vadi bir nehir tarafından kesilir ve ormanlık alanlarla çevrilidir. Bir ev, bir değirmen ve bir kereste fabrikasını barındırır.”⁴⁷ Belgiojoso, çiftlik arazisi üzerindeki konağını ise şu şekilde anlatmaktadır: “(...) Kulübem vadinin ortasında, doğuya eğimli bir yamaçta, güney ve kuzey arasında, ovayı, nehri çevreleyen alüvyonlu alandan ayıran arazide duruyor. Kulübeden başka bir adı hak etmeyecek kadar küçük ve mütevazı bir ev...”⁴⁸ Alman seyyah Mordtmann, 1856 yılında gördüğü konağın konumunu da

⁴¹1848'de İtalyan coğrafyasında, Avusturya birlikleri ile özgürlükçüler arasında çatışmalar sırasında Osmanlı Devleti, Avusturya Hükümeti'nin baskısından kurtularak kendisine sığınmak isteyen mültecilerden birçoğunun iltica taleplerini kabul etmiştir. Bk. Abdullah Saydam, “Osmanlıların Siyasi İlticalara Bakışı ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi,” *Belleten* 61/231 (1991), 339-341. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Meclis-i Vala (İ. MVL.) 284/11213-11, 19 Zilhicce 1269 [23 Eylül 1853]; Sandro Fortunati, “The Life of Cristina Trivulzio Di Belgiojoso,” *Cristina Trivulzio di Belgiojoso an Italian Princess in the 19th c. Turkish Countryside*, ed. Antonio Fabris (Venedik: Filippi Editore Venezia, 2010), 9-18.

⁴²BOA., A. DVN. 103/39.

⁴³Mehmet Yavuz Erler, “An Italian Princess In The Ottoman Empire,” *Cristina Trivulzio di Belgiojoso an Italian Princess in the 19th c. Turkish Countryside*, ed. Antonio Fabris (Venedik: Filippi Editore Venezia, 2010), 41; Murat Babuçoğlu ve Orhan Özdi, *Safranbolu'da bir İtalyan Prensesi Cristina Trivulzio Belgiojoso* (Ankara: Altiva Yayınları, 2022), 25-26, 62-64.

⁴⁴BOA., A. DVN. 103/39.

⁴⁵Durmuş Gür ve İbrahim Canbolat, “Türkiye’de Cristina Trivulzio di Belgiojoso’nun Kızı Maria’ya Ait Arazi, Çiftlik ve Mülkler,” *Journal of Humanities and Tourism Research* 13/1 (Mart 2023), 125-129, erişim 13 Haziran 2023, 10.14230/johut1344

⁴⁶Princesse Belgiojoso, *Asie Mineure et Syrie Souvenirs de Voyages*, 10; Erler, “An Italian Princess In The Ottoman Empire,” 45.

⁴⁷Princesse Belgiojoso, *Asie Mineure et Syrie Souvenirs de Voyages*, 10.

⁴⁸Erler, “An Italian Princess In The Ottoman Empire,” 45.

tarif etmiştir⁴⁹. Tarife göre, bu yerin şu anda Merkez ilçesine bağlı olan Acıöz köyü sınırları içerisindeki Macar Çiftliği mevkiinde olduğu anlaşılmaktadır⁵⁰. Bu alanda yer alan tarlanın hissedarlarından birine göre, 1975 yılına kadar burada, araziye tarıma açmak için yıkılan bir konak vardı. Ayrıca bu konak ve çevresindeki arazinin “Macar Marya” isimli gayrimüslim bir kadın tarafından idare edildiği öğrenilmiştir⁵¹. Bu kadın, Osmanlı vatandaşı olduktan sonra çiftliği resmen satın alan Prenses Belgiojoso'nun kızı Maria Belgiojoso Torotti olmalıdır⁵². Yapılan araştırmalarda Macar Çiftliği mevkiinde bir ev ve bahçe duvarı kalıntısı tespit edilmiştir (Görsel 13). Arazi sahibine göre konak “iki katlı, geniş bir alana sahip, etrafı yüksek duvarlarla çevrili, sütunlu girişine birkaç basamakla çıkılan, bodrum katında mahzeni olan taş bir yapı”dır⁵³.

Kaynak: A. Özköse, 2023.

Görsel 13: Çakmakoglu Çiftliği hava fotoğrafı.

Konağın güneyinde, eski bir su değirmeni bulunmaktadır. Değirmen genel olarak, zamanın etkisiyle gördüğü hasarlar ve onarımlar sebebiyle mimari özgünlüğünü kaybetmiştir. Ancak günümüze kadar değişmeden kalan batı cephesinden yola çıkarak değirmenin 19. yüzyılın başlarında yapıldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla, Prensesin arsa içerisinde yer aldığını belirttiği değirmenin bu yapı olduğu söylenebilir⁵⁴.

1893 yılında bölgeye gelen Seyyah Anton, haritasında “kale” (kale) adlı bir yeri işaretlemiştir. Burası Büyük Tarla mevki ile doğuya doğru uzanan vadinin birleştiği bölgenin kuzeyinde yer almaktadır⁵⁵. 1903 yılında aynı yerden geçen Leonhard, Anton'un haritasına atıfta bulunarak buranın daha önce yaşamış bir derebeye ait olduğundan bahsetmektedir⁵⁶. Yöre halkı ise burayı “Macar Maria'nın çiftliğini gözetlediği yer” olarak tarif etmektedir. Bu sebeple, “kale” olarak adlandırılan bu yerin Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa ya da Musa Bey tarafından yaptırıldığı ve daha sonra bir kısmının çiftliği satın alanlar tarafından kullanıldığı tahmin edilmektedir. Burada son dönemde su deposu inşa edilmesi için kazı çalışması yapıldığı, bir mezar

⁴⁹Mordtmann, *Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)*, 247-248.

⁵⁰“Öznitelik Bilgisi,” Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulaması, erişim 20 Mart 2023, <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/cografi/41.01750936794304/32.624169588088996>.

⁵¹Mustafa Ünal ile kişisel görüşme, Karabük, 11 Haziran 2023.

⁵²“Maria Belgiojoso Trotti,” Cristina Trivulzio di Belgiojoso, erişim 20 Mart 2023, <https://www.cristinabelgiojoso.it/wp/maria-belgiojoso-trotti/>,

⁵³Mustafa Ünal ile kişisel görüşme, Karabük, 11 Haziran 2023.

⁵⁴BOA., A. DVN. 103/39.

⁵⁵Walter Von Diest ve Max Anton, *Neue Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien* (Gotha: Justus Perthes, 1895).

⁵⁶Richard Leonhard, *Paphlagonia Reisen und Forschungen im Nördlichen Kleinasien* (Berlin: Dietrich Reimer, 1915), 145.

ve bazı izlerin ise bu çalışma sırasında tahrip olduğu bildirilmiştir⁵⁷.

Alan araştırması sırasında Doğancılar köyü sakinleri tarafından çiftlik ambarlarının bulunduğu yer işaret edilmiştir. Bu ambarların yörede özellikle ambar mimarisinde sıklıkla kullanılan çantı (ahşap geçme) sistemiyle yapılmış olduğu belirtilmektedir. Bu yapılar bakıma muhtaç hâle gelince köylüler tarafından sökülüştür⁵⁸. Bu yer Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün kayıtlarında "Ambar Yeri" mevkii olarak geçmektedir⁵⁹. Ancak burada bulunan yapıların prenses zamanında mı yoksa çiftlik Hasan Çavuşzadeler'e aitken mi inşa edildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Tespit edilebilen resmî yazışmalara göre, Hasan Çavuşzade İsmail Bey 1875 yılına kadar çiftliğin mülkiyeti üzerinde hak iddia etmeye devam etmiştir⁶⁰.

Çakmakoglu Çiftliği yakınlarında Hasan Çavuşzade Ailesi'ne ait olmasına rağmen Prenses Belgiojoso tarafından satın alınmayan yapıların da olduğu düşünülmektedir. Seyyah Mordtmann'ın bahsettiği bu yapılar Hanköy köyünün batısında, Eskipazar Çayı kıyısında yer almaktadır. Mordtmann, bu yapılar hakkında şunları söylemiştir: "*Nehrin sağ kıyısında, eskiden büyük bir han ve camii olan ancak yaklaşık 30 yıl önce çıkan yangında kül olan yapıların sadece dış duvarları ve minaresi var.*"⁶¹. Mordtmann, hanın sahibinden veya yangının sebebinden bahsetmemiştir. Ancak buranın hemen yakınında Hasan Çavuşzade Ailesi'ne ait Çakmakoglu Çiftliği'nin bulunduğu ve Hasan Çavuşzade İsmail Bey'in eşi (Musa Bey'in eski eşi) Besime Hanım'ın Hanköy yakınlarında 60 dönümlük arazisi olduğu bilinmektedir⁶². Mordtmann, binaların 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde yandığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla bu yapıların da Hasan Çavuşzade Ailesi'ne ait olduğu ve Eskipazar'da bulunan han gibi tahrip edildiği düşünülmektedir.

2. Hasan Çavuşzade Ailesi'nin Eskipazar'da Bulunan Üç Konağının İncelenmesi

2.1. Halim Bey Konağı

Konumu ve tarihi: Konak, Karabük'ün Eskipazar ilçesinin Kıranköy mahallesinde, Doğa caddesinin kuzeyinde, Hüseyin Bey Konağı ve Kıranköy Camii'ne yakın bir konumda bulunmaktadır (Görsel 4, Görsel 14).

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 14: Halim Bey Konağı'nın kuzeybatı (solda) ve güneybatı perspektifi (sağda).

⁵⁷Turgut Doğan ile kişisel görüşme, Eskipazar, 11 Haziran 2023; Ali Doğan ile kişisel görüşme, Eskipazar, 11 Haziran 2023.

⁵⁸Turgut Doğan ile kişisel görüşme, Eskipazar, 11 Haziran 2023; Ali Doğan ile kişisel görüşme, Eskipazar, 11 Haziran 2023.

⁵⁹"Öznitelik Bilgisi," Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulaması, erişim 20 Mart 2023, <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/cografi/41.02790086224752/32.63882517814637>.

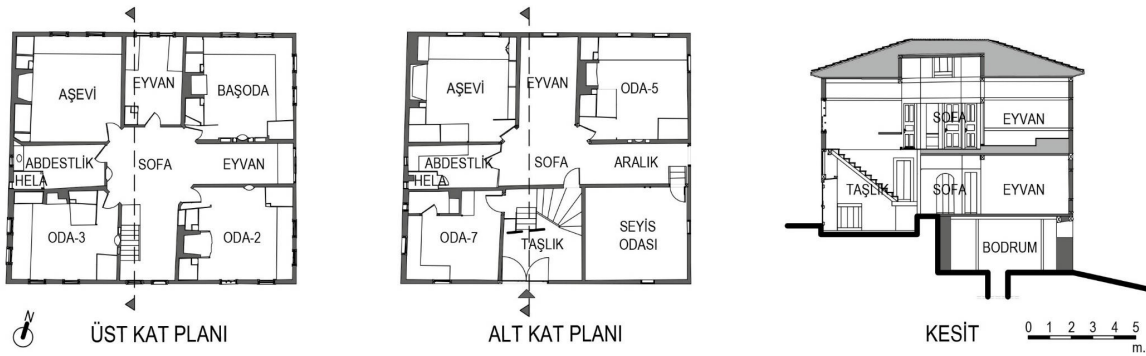
⁶⁰Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (HR. MKT.) 886/60, 2 Recep 1292 [4 Ağustos 1875].

⁶¹Mordtmann, *Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)*, 247.

⁶²Gür ve Canbolat, "Türkiye'de Cristina Trivulzio di Belgiojoso'nun Kızı Maria'ya Ait Arazi, Çiftlik ve Mülkler," 131.

Mimari üslubu ve malzeme yıpranmaları dikkate alınarak konağın 19. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı tahmin edilmektedir. Buna göre konağın Musa Bey'in torunu, Halim Bey'in babası, Hasan Bey (doğ. 1855) tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Konağın hissedarlarından Hüseyin Eken, Musa Bey zamanından kalan 200 kadar tüfek ve silahın uzun süre bu konağın çatı arasında muhafaza edildiğini ve bu silahların daha sonra yetkililere teslim edildiğini belirtmiştir⁶³.

a. *Mekân organizasyonu*: Konak, bodrum, alt ve üst kat olmak üzere 3 kattan oluşmaktadır. Yapı, yaklaşık 158,50 m²'lik bir zemin oturma alanına sahiptir. Konak, kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 20/100 eğimli bir arsa üzerinde yer almaktadır. Yapının bodrum ve alt katlarındaki iç mekân çözümleri, farklı kotlandırılmalarla, arazi eğimine uygun bir biçimde yapılmıştır. Üst kat ise konak sahiplerinin yaşam katıdır ve tek bir kot düzenine sahiptir (Görsel 15).

Kaynak: A. Özköse, 2020.

Görsel 15: Halim Bey Konağı rölöve çizimleri.

Bodrum kat, yapının kuzey bölümünün alt kısmına, kısmi ve tek mekân olarak inşa edilmiştir. Bu bölümün girişi doğu cephesinden, -2,20 kotundan sağlanmaktadır. Mekânın içerisinde 1 adet su kuyusu mevcuttur. Kat yüksekliği (döşeme üstünden döşeme üstüne) yaklaşık 2,70 metredir.

Binanın ana girişi, alt kattan, doğrudan caddeye açılan ve güney cephede yer alan bir kapıyla sağlanmaktadır. Giriş mekânında (taşlık), üst kata çıkan, bir kolu dengelenmiş, L şeklinde bir merdiven bulunmaktadır. Taşlığın doğu ve batısında giriş ile aynı kotta yer alan depolar mevcuttur. Bu depoların kat yüksekliği yaklaşık 1,50 metredir.

Taşlığın kuzeyinde, merdiven sahanlığından ulaşılan, orta sofalı bir bölüm bulunmaktadır. Burası müstahdemlerin yaşadığı kat olarak bilinmektedir⁶⁴. Orta sofanın dört köşesinde dört adet oda, kuzeyinde eyvan, doğusunda aralık ve batısında abdestlik ve hela mekânları mevcuttur. Güneybatıda yer alan odanın girişi, sofadan bağımsız olarak doğrudan merdiven sahanlığından (taşlıktan) sağlanmıştır. Kuzeydeki odalara sofanın pahlı köşelerinden (farsi) girilmektedir. Bu katta sadece bu iki odada ocak mevcuttur. Kazan ocağının bulunmasından ve oda düzeninden, kuzeybatıdaki odanın aşevi (mutfak) olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bu bölümün kat yüksekliği yaklaşık 3,05 metredir.

Üst kat, konak sahiplerinin yaşama katıdır. Sekiz köşeli bir plana sahip orta sofanın dört köşesinde dört adet oda, güneyinde merdiven ve merdiven aralığı, kuzeyinde ve doğusunda iki adet eyvan, batısında abdestlik ve hela mevcuttur. Odalara sofanın pahlı köşelerinden girilmektedir. İçerisinde kazan ocağı bulunan kuzeybatıdaki oda, alt katta olduğu gibi bu katta da aşevi olarak tasarlanmıştır. Aşevi haricindeki odaların girişlerinde içerinin görünmesini engelleyen ahşap paravanlar bulunmaktadır. Dört odada da ocak, gusülhane ve yüklükler mevcuttur. Süsleme ve oda düzensinden, kuzeydoğuda yer alan mekânın başoda olarak

⁶³Hüseyin Eken ile kişisel görüşme, Karabük, 30 Mayıs 2023.

⁶⁴Hüseyin Eken ile kişisel görüşme, Karabük, 30 Mayıs 2023.

tasarlandığı anlaşılmaktadır. Odalarda kat yüksekliği yaklaşık 3,30 metreyken, sofada 4,30 metredir. Bu katta sofanın yüksekliği diğer mekânlara göre artırılarak daha ferah bir merkezî mekân elde edilmiştir (Görsel 15).

b. Yapım sistemi ve malzeme: Yapının bodrum katı yığma taş, alt ve üst katı ise ahşap iskelet arası taş dolgu (yeğdane/hımış) yapım sistemiyle inşa edilmiştir. Özellikle alt kat duvarlarında yapının köşeleri çift ahşap çaprazlarla güçlendirilmiştir (Görsel 14). Döşemelerin taşıyıcı malzemesi olarak çeşitli boyutlarda ahşap kirişler kullanılmıştır. Bodrum katta tavan tahtası bulunmazken, alt ve üst katlarda tavanların büyük bir bölümü tavan tahtaları ile kaplanmıştır. Yapının kapı-pencere doğramaları, dolap ve sedir gibi donatıları ahşap malzemeyle imal edilmiştir. Cephelerde özgün çamur sıva ve beyaz badana izleri bulunmaktadır.

Konak Kuzey Anadolu fay hattına oldukça yakın bir konumdadır. Bu fay üzerinde 1944 yılında, 7,3 büyüklüğünde, Gerede-Çerkeş depremi meydana gelmiştir⁶⁵. Pek çok yapı bu deprem sırasında yıkıldığı ya da ağır hasar aldığı için Eskipazar çevresinde korunmuş geleneksel yapı sayısı oldukça azdır. Yapının depreme rağmen bütünlüğünü muhafaza etmiş olması, yapım sistemi ve malzeme kullanımları açısından akademik incelemelere konu olabilecek potansiyeli barındırmaktadır.

c. Cephe Özellikleri: Yapı kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 11,75 metre, doğu-batı doğrultusunda ise yaklaşık 13,50 metre cephe uzunluğuna sahiptir. Hiçbir cephede cumba ya da çıkma bulunmamaktadır. Bodrum ve alt kat cepheleri dışı daha kapalı olarak (az ve küçük açıklıklı), üst kat cepheleri ise daha fazla sayıda ve nispeten büyük açıklıklarla tasarlanmıştır.

Oda ve eyvanların pencereleri yaklaşık 1/2 oranında, ahşap kapaklı ve parmaklıklıdır. Giriş kapısının üzerinde, hela ve depo gibi mekanlardaki açıklıklarda muşabaklar kullanılırken, bodrum kat küçük penceresiz açıklıklarla (tömek) aydınlatılmıştır. Cephe üzerindeki izlerden, yapının ahşap çatki ile yapılmış bölümlerinin (bodrum kat üst hizasından itibaren) daha önce çamur sıvalı ve beyaz badanalı olduğu anlaşılmaktadır (Görsel 14).

d. Detaylar: Konak genel olarak sade ve süslemesizdir. Fakat yapıdaki ahşap ve taş işçiliklerinin özenli olduğu görülmektedir. Aşevi olarak tasarlanmış mekânlar hariç olmak üzere, ocağı bulunan bütün odalarda klasik Osmanlı-Türk evi oda düzeninin uygulandığı görülmektedir.

Odalarda pencerelerin önlerinde sedirler, ocakların yanlarında ve giriş kapılarının karşısında yüklük ve gusülhaneler, pabuçluk (odanın giriş bölümü) duvarlarında kemerli çiçeklikler ve çeşitli yerlerde ahşap dolaplarla birlikte tasarlanmış kemerli oyma raflar (gözügörel) bulunmaktadır. Oda kapıları çatki; dış kapılar, servis ve depo mekânlarının kapıları ise çakma tekniğiyle yapılmıştır. Alt kattaki dolaplarda çakma; üst kattakilerde ise genellikle çatki yapım tekniği kullanılmıştır.

Tavanlar, farklı biçimlerde yapılmış çitakari detaylara sahiptir. Çitalar, bazı tavanlarda düz, bazılarında ise 45 derece açılarla çakılmıştır. Başoda olarak kullanılan mekânda tavan süslemelidir. Tavanın merkezinde ise dairesel bir çerçevenin içerisinde yer alan yıldız motifli göbek mevcuttur. Bu odadaki çitalar baklava dilimi deseni oluşturacak şekilde çakılmıştır. Tavanın bütün kenarlarında 40-70 cm'lik dışı çıkıntılı bir bordür bulunmaktadır (Görsel 16).

⁶⁵Celal Şenol, "Türkiye'de Meydana Gelen Büyük Depremlerin Yerleşme ve Demografik Yapı Üzerindeki Etkileri (1927-2020)," *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi* 2/2 (2020), 620-644, <https://doi.org/10.47994/usb主.808881>

Kaynak: A. Özköse, 2020.

Görsel 16: Halim Bey Konağı'nın başodasında ocak, giriş ve dolaplar (solda) ve çiçeklik, dolap ve oyma raflar (sağda).

e. Korunmuşluk durumu: Konağın genel olarak dış ve iç yapısal bütünlüğünü muhafaza etmektedir. Ancak özellikle yapının güney ve batı cephesinde tabiat şartları (termal etki ve yağış) sebebiyle yıpranma oranının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapının çevresinde su ve nem maruziyetini engelleyecek herhangi bir tedbir bulunmamaktadır. Dolayısıyla yapı, zemininden sürekli suya ve neme (kapiler yükselme) maruz kalmaktadır. Zemine yakın olan duvarlarda parça kayıpları ve kısmi bozulmalar gözlemlenmiştir. Yapının özgün hâlinde bulunan cephe sıvalarının büyük ölçüde dökülmüş olması sebebiyle, ahşap çatkılar ve duvar harçları doğrudan açık hava şartlarına maruz kalmaktadır. Çatı örtüsü önceden gördüğü bir tadilatla özgünlüğünü yitirmiştir. Fakat hâlihazırda yapıyı açık hava şartlarına karşı muhafaza etmektedir. Konağın iç yapısı daha iyi korunmuştur ancak açık olan pencere vb. açıklıklar içerideki yıpranma oranını artırmaktadır. Bunun yanı sıra bacalarda gözlemlenen yıpranmalar ileride iç mekânda büyük bozulmalara sebebiyet verebilecek niteliktedir.

2.2. İsmail Bey Konağı

a. Konumu ve tarihi: Konağın Karabük'ün Eskipazar ilçesinin Tamışlar köyünde, köyün güneybatısında, İsmail Bey Ağa Konağı'nın güneydoğusunda bulunmaktadır (Görsel 11). Köy halkı tarafından Ömer Bey Konağı olarak bilinmektedir. Bu konağın İsmail Bey Ağa Konağı'ndan altı yıl sonra yapıldığı belirtilmektedir ve kapısının üzerinde hicri 1288 [miladi 1871-1872] tarihi yazılıdır. İsmail Bey zamanında, İsmail Bey Konağı'nın misafir evi ve müstemilat olarak kullanıldığı belirtilmiştir⁶⁶ (Görsel 17).

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 17: İsmail Bey Konağı'nın güney cephesi (solda) ve kuzey cephesi (sağda).

b. Mekân organizasyonu: Bodrum, alt ve üst kattan oluşan yapı, yaklaşık 219 m² zemin oturumuna sahiptir. Konağın bodrum katında ardiye, alt katında taşlık ve müstahdem bölümü, üst katında ise misafir odaları

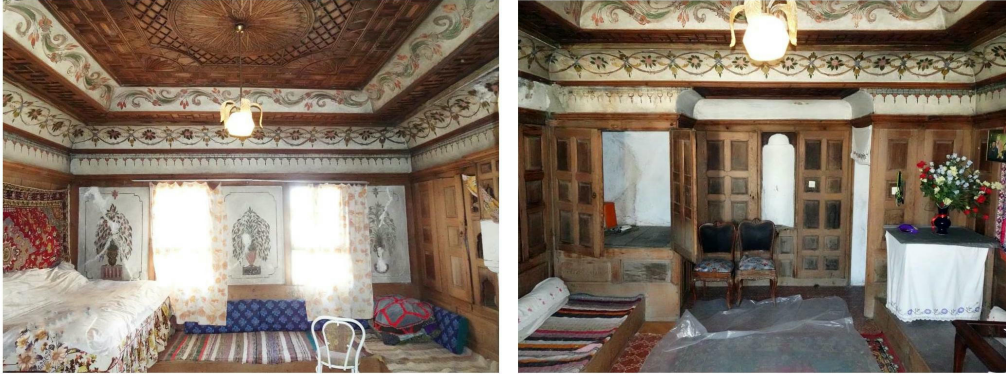
⁶⁶Halil İbrahim Özkök ile kişisel görüşme, Eskipazar, 29 Mayıs 2023.

Oda ve eyvanların pencereleri yaklaşık 1/2 (en/boy) oranına sahiptir. Yapının özgün hâlinde, pencerelerde ahşap kapaklar olduğu anlaşılmaktadır. Bazı açıklıklarda lokmalık parmaklık ve muşabaklar kullanıldığı görülmektedir. Bodrum kattaki mekânlar ve alt kattaki taşlık mazgallarla (tömek) aydınlatılmaktadır. Yapının cephesinde, özgün olarak, sadece üst kat duvarlarının sıvalı olduğu tahmin edilmektedir (Görsel 17).

İsmail Bey Konağı ve Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa tarafından yaptırılan Havuzlu Asmazlar Konağı'nın plan şemasının yanı sıra köşe kulesine benzer biçimdeki cephe elemanları arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir. İsmail Bey, Havuzlu Asmazlar Konağı'ndaki tasarımın bir benzerinin bu yapıda uygulanmasını istemiş olabilir (Görsel 3, Görsel 17).

e. *Detaylar:* Konağın cepheleri ile bodrum ve alt katta bulunan iç mekânlar sade ve süslemesizdir. Alt katta bulunan üç odada ocaklar mevcuttur. Bu odalarda ahşap donatı daha az, işçilik ise daha basittir.

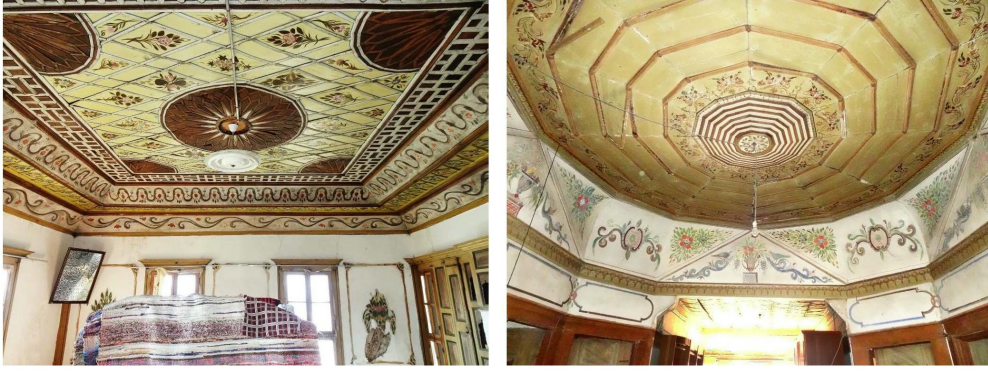
Üst kat, özenli işçilik ve tasarım ile inşa edilmiştir. Buradaki tüm odalarda klasik Osmanlı-Türk evi oda düzeni hâkimdir. Odalarda L biçiminde sedirler, ocakların yanlarında dolap ve yüklükler, çeşitli yerlerde ahşap oyma raflar (gözüreler) bulunmaktadır. Bütün oda tavanlarında tekne tavan yapım tekniği uygulanmıştır. En üst kotta yer alan tavan ana zemini, kenarlarında bulunan iki kademeli C kıvrımlı, bağdadi tekniğiyle yapılmış pervazlarla, odanın duvarlarına doğru açılan bir görünüm almaktadır. Odalarda pabuçluk bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümünün tavanı daha alçak olarak tasarlanmış, kapı önlerine içerinin sofadan görülmesini engelleyen ahşap paravanlar yerleştirilmiş, kapının karşısında konumlandırılan gusülhane ve yüklükler ile mekân ve görüş alanı sınırlandırılmış, pabuçluk duvarlarında yer alan kemerli çiçeklikler ile bu bölüm vurgulanmıştır. Bu kattaki özgün dolap, kapı ve donatılar ahşap çatki tekniği ile yapılmıştır (Görsel 19).

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 19: İsmail Bey Konağı Oda-2'de tekne tavan ve kalem işi süslemeler (solda) ve kapı duvarı, paravan ve yüklük (sağda).

Üst kattaki sofa ve odalarda eşsiz süsleme ve bezeme elemanları bulunmaktadır. Başoda, Oda-2 ve Oda-3'te bulunan tavanlarda künde-kârî ve çıtakari teknikleri birlikte kullanılmıştır. Oda-4, sofa ve eyvanların tavanlarında sadece çıtakari tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Başoda, Oda-2 ve sofanın tavan pervazları ile oda duvarlarında özenle yapılmış bitkisel motifli kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Başoda ve sofa tavanlarının ahşap yüzeyleri boyalıdır ve kalem işi süslemeler içermektedir (Görsel 19, Görsel 20).

Kaynak: E. Karatay, 2023.

Görsel 20: İsmail Bey Konağı'nın başodasının tekne tavanı ve bezemeleri (solda) ve sofa tavanı ve bezemeleri (sağda).

f. Korunmuşluk durumu: Konak özgünlüğünü ve yapısal bütünlüğünü genel olarak muhafaza etmektedir. Ancak yapının taş yığma olan alt ve bodrum kat duvarlarının köşe bölgelerinde tehlike arz eden yapısal çatlaklar bulunmaktadır. Yapının özellikle zemine yakın bölgelerinde nem, su maruziyeti (kapiler yükselme ve yağış) ve termal genleşme-büzülme sebebiyle bağlayıcı malzemede kayıp olduğu görülmektedir. Yapı cephelerinde pencerelerin büyütülmesi, küçültülmesi ve doğramaların değiştirilmesi gibi özgünlüğe zarar veren bazı işlemler uygulanmıştır. Ayrıca cephelerde özgün olmayan çimento esaslı sıva izleri görülmektedir (Görsel 17). Yapının üst kat tavanlarında, özellikle Oda-4 ve eyvanda, geçmişte su alması sebebiyle, ahşap malzemede ve sıvalarda ciddi bozulmaların olduğu gözlemlenmiştir. Çatı örtüsü gördüğü hatalı onarım sebebiyle özgünlüğünü yitirmiştir fakat hâlihazırda iç mekânı korumaktadır.

2.3. Halil Bey Konağı

a. Konumu ve tarihi: Konak, Karabük'ün Eskipazar ilçesinin Tamışlar köyünde, köyün güneybatısında, İsmail Bey Konağı'nın yakınında (güneydoğusunda), ondan daha alt kotta yer almaktadır (Görsel 11). Konağın günümüzdeki hissedarları, Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın oğlu Halil Bey'in torunlarıdır. Hissedarlardan birinin soyağacı bilgilerine ve yapıdan elde edilen verilere dayanarak konağın Halil Bey tarafından, 19. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olduğu tahmin edilmektedir⁶⁷ (Görsel 21).

Kaynak: E. Karatay, 2023.

Görsel 21: Halil Bey Konağı'nın kuzeydoğu perspektifi (solda) ve doğu cephesi (sağda).

b. Mekân organizasyonu: Konak, bodrum, alt ve üst kat olmak üzere üç kattan oluşmaktadır. Yapının zemin oturumu yaklaşık 160 m²'dir. Bina, kuzey-güney doğrultusunda 23/100 olan arazi eğimine uygun olarak

⁶⁷"Alt-Üst Soy Bilgisi Sorgulama," e-Devlet Kapısı Uygulaması, erişim 17 Haziran 2023, <https://www.turkiye.gov.tr/nvi-alt-ust-soy-bilgisi-sorgulama>.

arsanın kademeli şekilde kazılmasıyla inşa edilmiştir. Bodrum kat ahır olarak kullanılırken, alt kat hem servis ve depolama mekânlarını hem de yaşama mekânlarını içermektedir. Üst kat ise, incelenen diğer iki konakta olduğu gibi, konak sahiplerinin yaşama katı olarak tasarlanmıştır (Görsel 22).

Kaynak: A. Özköse, 2023.

Görsel 22: Halil Bey Konağı röleve çizimleri.

Konağın ana girişi alt katta bulunan taşlık mekânının kuzeyinden sağlanmaktadır. Taşıktan sadece ardiye ve sofaya doğrudan geçilebilmektedir. Bu katta taşlığın güneyindeki orta sofanın etrafını, ocağı olan bir oda ve aşevinin yanı sıra kiler, abdestlik, ardiye, ambar, aralık ve merdiven evi çevrelemektedir. Kiler bölümüne aşevinden, helaya abdestlikten, üst kata çıkan merdivenlere ise aralıktan geçiş yapılmaktadır. Bu katın kat yüksekliği yaklaşık 2,75 metre olarak ölçülmüştür.

Bodrum kat, kot farkından yararlanılarak yapının güney bölümünde bulunan yaklaşık 90 m² alana, güney cephesi açığa çıkacak şekilde konumlandırılmıştır. Bu katta, ahır ve ahırdan geçilerek ulaşılan daha küçük bir mekân (gümelik) bulunmaktadır. Kat yüksekliği 1,85-2,45 metre arasında değişkenlik arz etmektedir.

Üst kat, incelenen diğer iki yapıya benzer biçimde farsî köşeleri olan (sekizgen) bir orta sofa ve etrafındaki mekânlardan oluşmaktadır. Dört köşede odalar, sofanın kuzey ve güneyinde eyvanlar, batısında sandık odası ve abdestlik, doğusunda ise merdiven evi ve aralık bulunmaktadır. Bu katta bulunan sandık odasına doğrudan sofadan, helaya ise abdestlik mekânından ulaşılmaktadır. Odaların dördünde de ocaklar mevcuttur. Manzara, oda düzeni ve detaylardan güneydoğudaki odanın başoda olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. Sofanın tavanı, incelenen diğer konaklarda olduğu gibi odalar ve diğer mekânlara göre daha yüksek inşa edilmiştir (Görsel 22).

c. Yapım sistemi ve malzeme: Konağın duvarları, bodrum kat duvarlarının iç mekânlara bakan bölümü hariç olmak üzere, tamamen sıvalıdır. Ancak yapı tipolojisinden ve duvar kalınlıklarından bodrum kat ile alt katın kuzeyinde kalan cephe duvarları ve bazı iç duvarların taş yığma; alt katın diğer duvarları ile üst katın ise ahşap iskelet sistem ile inşa edildiği anlaşılmaktadır. Döşemeler ahşap malzemeden imal edilmiştir. Genellikle servis ve depo mekânları haricinde kalan mekânların tavanları tavan tahtaları ile kaplanmıştır. Kapı-pencere ve diğer iç donatılar ahşap malzemeden imal edilmiştir.

d. Cephe Özellikleri: Yapı kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 11,90 metre, doğu-batı doğrultusunda ise yaklaşık 14,25 metre cephe uzunluğuna sahiptir. Bu konakta, Halim Bey Konağı'na benzer bir biçimde, hiçbir cephede çıkma bulunmamaktadır. Batı cephesindeki hela ve abdestlik bölümü, bina yüksekliği boyunca dışarı taşırılmıştır. Taş yığma sistem ile yapılan duvarlar büyük ölçüde sağırdır. Buradaki mekânlar küçük açıklıklarla (tömek) aydınlatılmıştır. Üst kat daha fazla sayıda pencereye sahip ve daha aydınlıktır. Oda ve eyvanların pencereleri yaklaşık 1/2 oranında, ahşap kapaklı ve ahşap parmaklıklıdır. Servis ve geçiş mekânlarındaki küçük boyutlu açıklıklarda muşabaklar kullanılmıştır. Bütün cephe sıvalı ve beyaz badanalıdır (Görsel 21).

e. *Detaylar*: Konağa genel olarak sade ve süslemesiz bir tasarım hâkimdir. Yapıdaki ahşap işçiliklerin özenli olduğu görülmektedir. Odalarda klasik Osmanlı-Türk evi oda düzeni uygulanmıştır. Oda tasarımında ocaklar önemli bir öge olarak, çiçeklikler ise odaların pabuçluk duvarını öne çıkartan bir unsur olarak vurgulanmaktadır. Bunların yanı sıra iç donatı olarak ahşap malzemeden imal edilmiş sedirler, gusülhaneler, yüklükler, dolaplar, oyma raflar (gözgörelere) ve paravanlar kullanılmıştır.

Ahşap detaylarda çakma ve çatki sisteminin kullanıldığı görülmektedir. Dış kapılar, taşlık-sofa kapısı ve hela kapıları çakma, diğer kapılar çatki sistemle imal edilmiştir. Alt katta ve üst katta Oda-3'te bulunan dolapların yapımında ahşap çakma, diğer odalarda bulunan dolapların yapımında ise ahşap çatki tekniği kullanılmıştır. Tavanlar düz ve çıtalı tavan olarak inşa edilmiştir. Üst katta bulunan sofa ve başodada çıtakâri teknikle yapılmış, dairesel tavan göbekleri mevcuttur (Görsel 23).

Kaynak: E. Karataş, 2023.

Görsel 23: Halil Bey Konağı'nın üst katında bulunan başodanın ocak, dolap, sedir ve pencere düzeni (solda) ve sofadan kuzeydeki eyvana bakış (sağda).

f. *Korunmuşluk durumu*: Yapının bütün duvarlarının sıvalı olması sebebiyle düşey taşıyıcılarda detaylı inceleme yapılamamakla birlikte, büyük bir yapısal sorun tespit edilmemiştir.

Yapı zemininde su ve nem için yeterli tedbirler bulunmamaktadır. Bu sebeple zemin-duvar birleşimleri sürekli olarak suya ve neme maruz kalmaktadır (Görsel 21). Ayrıca çatı örtüsünün bazı bölgelerinde görülen sorunlar sebebiyle üst kat iç mekânlarının yer yer su aldığı görülmektedir (Görsel 23). Bu durumun ahşap işçilikleri için ilerleyen süreçte daha büyük sorunlara yol açabileceği değerlendirilmektedir.

3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Anadolu Selçuklu Dönemi'nde, Anadolu'daki göçebe Türkler, boylar, oymaklar ve obalar hâlinde yaşıyorlardı. Birimlerin her birisinin başında bir bey bulunmakta ve bu beylik babadan oğula geçmekteydi⁶⁸. Kırsal alanlardaki Türk yerleşimlerinin oluşumunun başlangıcındaki bu yapı ve Osmanlı'nın son dönemde uygulanan devlet politikası, toprak ve vergi sistemi (iltizam sistemi), Viranşehir sancağındaki kırsal alanlarda ekonomik gücün belirli kişi ve ailelerde toplanması sonucunu doğurmuştur. Bölgedeki ailelerin, Osmanlı Devleti'nin merkezi yönetimi ve saray ile olan ilişkileri sayesinde zenginleştikleri, güç sahibi oldukları ve bu ailelerin yaptırdıkları mimari eserlerin de aynı derecede zengin unsurlar içerdikleri gözlemlenmektedir. Kahvecizadeler, Hazine-daroğulları ve Hasan Çavuşzadeler, bölgedeki kırsal alanlarda yaşamayı tercih eden, bu zengin ve güçlü ailelere örnek olarak verilebilir⁶⁹. Zenginleşen aileler yörenin kırsal alanlarında, şehirdekilerle yarışacak kadar zengin mimari unsurlara sahip, büyük konaklar yaptırmışlardır. Viranşehir sancağının kırsal alanları bu tarihî ve kültürel mirasın bir kısmını hâlâ barındırmaktadır. Safranbolu şehri yakınların-

⁶⁸M. Çağatay Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020), 189, 342.

⁶⁹Erler, "An Italian Princess In The Ottoman Empire," 34.

daki bir Türkmen yerleşimi olan Yörük köyü, eskiden Rum halkın da yaşadığı Bulak ve Yazıköy köyleri ve günümüzde Karabük'ün Merkez ilçesine bağlı köylerden olan Güneşli ve Ödemiş bu zengin mimari örneklerle sahiptir (Görsel 24).

Kaynak: E. Karataş, 2022.

Görsel 24: Viranşehir sancağının kırsalında varlıklı ailelere ait Bulak köyündeki Âyanlar Konağı (solda), Güneşli köyündeki Bakıbeyoğlu Konağı (ortada) ve Ödemiş köyündeki Yusuf Ağa Konağı (sağda).

Karabük ilinin Eskipazar ilçesi kırsalında yer alan ve Hasan Çavuşzadeler tarafından 19. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan Halim Bey, İsmail Bey ve Halil Bey konaklarının birbirlerine benzer mimari biçim ve üsluplara sahip olduğu görülmektedir. Üç katlı olarak inşa edilmiş olan yapılar, topografik verilere uygun olarak tasarlanmıştır. Yapım sistemleri, yığma taş üzerine ahşap iskelet sistemidir. Yapıların bodrum ve alt katları, arazi kotlarına uyumlu olacak şekilde, çevresel etkenler (yol, yön, giriş kotu vb.) göz önüne alınarak tasarlanmıştır. Esas yaşam katı olan üst kat ise, üç yapıda da benzer bir plan şemasına sahiptir. Üst katlar, sekiz köşeli haçvâri orta sofalı plan tipinin yapılara uyarlanması ile elde edilmiştir. Bu kat sofanın dört köşesinde bulunan odalar, odaların arasındaki eyvan, kiler, sandık odası, merdiven evi, aralık ve abdestlik gibi mekânlardan oluşmaktadır. Sofalar diğer mekânlardan yüksek olarak tasarlanmıştır. Sofaların tavan-duvar birleşimleri İsmail Bey ve Halil Bey konaklarında yuvarlatılarak pahlanmıştır. Odalarda, Osmanlı-Türk evi oda düzeninde kurgulanmış, mimari bir eleman olarak öne çıkartılmış ocaklar, pencerelerin önünde bulunan sedirler, ahşap detaylar içeren dolaplar ve oyma raflar (gözgörelere), odaların pabuçluk (giriş) bölümünde mahremiyeti sağlayacak şekilde konumlandırılmış paravan ve gusülhane-yüklükler ve pabuçluk duvarını vurgulayan çiçeklikler bulunmaktadır. Yapıların cepheleri sade, çıkmasız ya da tek cumbalıdır. Her üç konağın da kapı ve dolaplarında ahşap çakma ve çatkı; tavanlarında ise çıtakâri tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Diğer taraftan İsmail Bey Konağı, üst katta bulunan odalarında ve sofasındaki künde-kâri tekne tavan detayları ve kalemişi süslemeleri bakımından diğer iki yapıdan ayrılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Halim Bey, İsmail Bey ve Halil Bey konaklarının karşılaştırılması

Özellikler	Halim Bey Konağı	İsmail Bey Konağı	Halil Bey Konağı
Konum	Kıranköy Mah. (Eskipazar)	Tamışlar köyü (Eskipazar)	Tamışlar köyü (Eskipazar)
Yapım tarihi	19. yüzyılın ikinci yarısı	1871-72 (miladi)	19. yüzyılın ikinci yarısı
İşlevi	Konut	Misafir evi ve müştemilat	Konut
Yaptıran	Hasan Bey (Hüseyin Ağa'nın torununun oğlu)	İsmail Bey (Hüseyin Ağa'nın oğlu)	Halil Bey (Hüseyin Ağa'nın oğlu)
Kat sayısı	3 kat (bodrum, alt ve üst)	3 kat (bodrum, alt ve üst)	3 kat (bodrum, alt ve üst)
Arsa eğimi	20 /100 (yüzde yirmi)	20 /100 (yüzde yirmi)	23 /100 (yüzde yirmi üç)
Zemin oturumu	158,50 m ²	219 m ²	160 m ²
Toplam alanı	396,50 m ²	559 m ²	416,50 m ²
Yapım sistemi	Yığma taş üzeri ahşap çatkı (yeğdane)	Yığma taş üzeri ahşap çatkı (yeğdane)	Yığma taş üzeri ahşap çatkı (yeğdane)
Plan şeması	Sekiz köşeli orta sofa	Sekiz köşeli orta sofa	Sekiz köşeli orta sofa

Özellikler	Halim Bey Konağı	İsmail Bey Konağı	Halil Bey Konağı
Bölmeleri	Başoda, oda, aşevi, sofa, eyvan, abdestlik-hela, taşlık, depo	Başoda, oda, sandık odası, kiler, sofa, eyvan, abdestlik-hela, taşlık, depo	Başoda, oda, aşevi, sofa, eyvan, abdestlik-hela, taşlık, depo-ambar, ahır
Oda düzeni	Osmanlı-Türk evi oda düzeni	Osmanlı-Türk evi oda düzeni	Osmanlı-Türk evi oda düzeni
Cepheleri	Sade ve çıkmasız	Sade ve tek cumbalı	Sade ve çıkmasız
Detaylar	Sade tasarım, kapı ve dolaplarda çakma ve çatki ahşap işçiliği, tavanlarda çıtakari detaylar	Sofa ve odalarda kalem işleri, kapı ve dolaplarda çakma ve çatki işçilik, tekne tavanlarda künde-kari ve çıtakari detaylar	Sade tasarım, kapı ve dolaplarda çakma ve çatki ahşap işçiliği, sofa ve başodada çıtakari detaylar
Korunmuşluk	Cephe: orta İç mekân: orta Çatı: orta (muhdes)	Cephe: orta İç mekân: iyi Çatı: iyi (muhdes)	Cephe: iyi İç mekân: iyi Çatı: orta (muhdes)
Tehditler	Duvarlarda parça kayıpları, zemin kaynaklı su ve nem, tabiat şartları, bacalardaki yıpranmalar	Yapısal çatlaklar, zeminden kaynaklanan su ve nem, tabiat şartları (termal etki, yağış vb.)	Zeminden kaynaklanan su ve nem, çatı örtüsündeki yıpranmalar

Kaynak: E. Karataş ve A. Özköse, 2025.

Kuban'a göre Osmanlı-Türk evinin 19. yüzyılda inşa edilen örneklerinde, giriş kat servis mekânlarının bulunduğu yer olarak serbestçe tasarlanmıştır. Aynı dönemde üst katlarda uygulanan haç biçimli orta sofalı plan tipi, simgesel özelliklerinden dolayı şehirli ve zengin ailelerin konaklarında kullanılmıştır⁷⁰. Bu tür örneklerin yaygınlığı İstanbul tarzının etkisiyle açıklanmaktadır⁷¹. Akın, Osmanlı-Türk evinde uygulanan yükseltilmiş ve köşeleri pahlanmış tavanlı, sekiz köşeli orta sofalı plan şemasının batı etkisiyle ortaya çıkan eliptik sofadan bir önceki aşama olduğunu belirtmektedir⁷².

Günay'a göre, 19. yüzyılda, Osmanlı mimarisindeki batı etkisi sebebiyle ve ekonomik gerekçelerle, Osmanlı-Türk evinin cephe düzeni daha sade bir hâl almıştır. Bu dönemde çatkılar sıvalı, saçaklar küçük, çıkmalar daha azdır ve cephelerde kâgır (yığma) mimari taklit edilmiştir⁷³. Aynı dönemde, konakların iç mekânında, tavan şekillerinde barok motifler ve odalarda bitkisel bezemeler ön plandadır. Batı etkisiyle yaygınlaşan vazolu panolar ve bitkisel motiflerin iç mekânda kullanılması, III. Ahmed'in Topkapı Sarayı'ndaki Yemiş Odası'na dayandırılmaktadır. Gültekin, Anadolu'nun batısında sıklıkla görülen bu tarz süslemelerin, İstanbul'daki hayata özenen taşradaki ayan ve eşraf tarafından yaygınlaştırıldığını belirtmektedir⁷⁴.

Eskipazar'ın iki farklı kırsal yerleşiminde incelenen üç konak, biçimleniş, mekân kurgusu, cephe düzeni, süsleme ve detaylar bakımından, 19. yüzyılda batı etkisiyle gelişmiş ve şehir mimarisinde varlıklı aileler tarafından uygulanan yapı tarzıyla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Konaklar, bölgenin coğrafi ve iklimsel özelliklerine uygun bir tasarım içerisinde, Hasan Çavuşzade Ailesi'nin geçmişte elde ettiği sosyal, ekonomik ve siyasal güce atıf yapmaktadır. Bu yapıların kültürel ve mimari açıdan bölgedeki geleneği zenginleştirdiği ve ailenin yapılarda bulunan ayrıntılarda (süslemeler, cephe düzeni, plan şeması, kat yükseklikleri vb.) kendi şahsiyetlerini hissettirdikleri dikkate değerdir.

⁷⁰Doğan Kuban, *Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 78-84.

⁷¹Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi* (İstanbul: YEM Yayın, 2007), 484.

⁷²Nur Akın, *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları* (İstanbul: Literatür Yayıncılık, Dağıtım, 2001), 53.

⁷³Reha Günay, *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri* (İstanbul: YEM Yayın, 1998), 43-44.

⁷⁴R. Eser Gültekin, "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi," *Turkish Studies* 3/5 (2008), 9-31.

Aile siyasal gücünü kaybetmeden önce yaptırılan eserlerin, incelenen konaklara oranla daha görkemli ve kamusal nitelikte olduğu görülmektedir. Örneğin, Safranbolu'daki bazı konakların selamlıklarında rastlanan havuz ögesi, Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa'nın yaptırdığı Havuzlu Asmazlar Konağı'nda bir derebeyine yakışır boyutlardadır. Eskipazar Kıranköy'deki Musa Bey ve Hüseyin Bey konakları seçkin ve varlıklı ailelerin konaklarında olduğu gibi hamamlı olarak tasarlanmıştır. Eskipazar Merkez ve Hanköy köyünde bulunan hanlar ise yörede sadece şehir içi hanlarda görülen büyük bir orta avluya sahiptir.

Korumanın ilk aşamasında, Eskipazar'ın yakınında bulunan Safranbolu şehir merkezindeki geleneksel konutlar, Osmanlı-Türk evlerinin en iyi örnekleri olarak genelleştirilmiş, kasabalar ve kırsal alanlar daha az dikkate alınmıştır⁷⁵. Safranbolu, 1994 yılında, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne ise sadece tarihî şehir merkezi dikkate alınarak dahil edilmiştir. Ancak son yıllarda yapılan araştırmalar, bölgedeki tarihî ve kültürel bağlamı keşfetmeyi hedeflemektedir. Bu çalışmalarla Osmanlı Devleti'nin siyasal, sosyal ve kültürel yapısının fiziksel mekâna yansımaları daha detaylı olarak ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Yapılan araştırmalar, Osmanlı'nın gözde taşra kasabalarından olan Safranbolu kadar, Safranbolu'nun yakınlarındaki kırsal yerleşimler ve kasabaların da benzer zenginlikteki mimari değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Bu eserlerin önemli bir bölümü Türk-Müslüman, bir bölümü de Rum-Hristiyan halkın sosyokültürel, ekonomik ve siyasal durumunu yansıtmaktadır⁷⁶.

Sonuç

1831 yılında İstanbul'da âyan ve kapucubaşı olarak görevler üstlenen Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa⁷⁷ ve ailesinin dönemin başkenti İstanbul ve saray ile köklü ilişkileri olduğu anlaşılmaktadır⁷⁸. Kendilerine şehrin karmaşasından uzakta güvenli bir yer arayan ailenin yerleşmek için tercih ettiği yerlerin kırsal alanlardaki dere boylarında ve kervan yollarının üzerinde olması, Hüseyin Ağa ve oğlu Musa Bey için kullanılan "derebey" ifadesinin coğrafi olarak da haklılığını göstermektedir. Aile, konum tercihleri sayesinde verimli arazilerden yararlanmış ve ticareti kontrol altına almıştır. Ayrıca hanlar gibi stratejik yapılar inşa edip işleterek istihbarat elde etmiş oldukları da düşünülmektedir.

Hasan Çavuşzadeler siyasal güce sahipken, büyük ölçekli ve kamusal yapılar inşa ettirmiştir. Siyasal gücün kaybedilmesinden sonra inşa edilen ve bu çalışma kapsamında detaylı olarak incelenen üç konağın ise daha mütevazı boyutlara ve mimari tarza sahip olduğu görülmektedir. Fakat bu yapılarda ailenin karakterine uygun olarak dönemin varlıklı aileleri tarafından bölgede de benimsenen Batı ve İstanbul etkisiyle şekillenmiş şehirli bir tarzın kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında araştırılan yapılardan Havuzlu Asmazlar Konağı (Tarih/No: 27.11.1990/1500), Musa Bey Konağı'nın sadece hamam kısmı (Tarih/No: 5.4.2013/823), Musa Bey Hamamı (Tarih/No: 7.6.2013/956), İsmail Bey Konağı (Tarih/No: 7.6.2013/954) ve Tamışlar köyündeki camii (Tarih/No: 7.6.2013/954), Karabük Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun kararlarıyla "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı" olarak tescil edilmiştir. Ancak yapılan araştırmada Hasan Çavuşzadeler tarafından yaptırılan ya da onarılan diğer yapıların henüz yasal koruma altında olmadığı anlaşılmıştır.

⁷⁵Reha Günay, *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989); M. Bilgi Denel, "Safranbolu: Roots of Urban Form in an Anatolian Town," *Traditional Dwellings and Settlements Review* 1/1 (1989), 49-63.

⁷⁶Aysun Özköse, *Safranbolu Köylerinin Yöresel Mimarisi* (İstanbul: YEM Yayın, 2022); Büşra Karadeniz, "Vernacular and Traditional Architecture in Yörük Village, Safranbolu" (Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2023); Tuğba Ballıoğlu, "Principles for the Conservation of the Rural Heritage of Hacılarobası (Safranbolu)" (Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2023); A. Nazlı Soykan ve Durmuş Gür, "Safranbolu, Yazıköy Kilise (Mimari, Süsleme, Liturjik Elemanlar)," *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı 1 (2015), 103-129. <https://doi.org/10.14230/joiss98>

⁷⁷Yazıcıoğlu, *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu Tarihi*, 249.

⁷⁸Princesse Belgiojoso, *Scenes de la vie Turque*, 277-377.

1970'lerde başlayan, Safranbolu'daki mimari mirası koruma faaliyetleri sonucunda, 1994'te şehrin UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmesiyle, şehirdeki mimari miras öne çıkmıştır. Ancak şehrin çevresindeki dar alanda kültürel mirasın korunması için alınan önlemler kırsal alanlar için oldukça yetersizdir. Gerek mülk sahipleri, yerel halk ve yetkililerin bu değerlere yeterli ilgiyi göstermemesi gerekse kaynakların yetersizliği, kültürel mirasın hızla yok olmasına sebep olmaktadır. Bölgede, öncelikle bu tür tarihî belge niteliğindeki kültürel mirasın sürdürülebilir kılınmasına odaklanan bilimsel araştırmaların ve bilinçlendirme faaliyetlerinin teşvik edilmesi, buna yönelik geliştirilen projelerin uygulanabilirliğinin halkın da katılımıyla artırılması önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi

Çıkar Çatışması

Finansal Destek

Teşekkür

Dış bağımsız.

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Araştırma sırasındaki katkıları için Hasan Çavuşzade Ailesi'nin günümüzdeki varislerine ve Mimar Muhammet Enes Göktaş'a teşekkürlerimizi sunarız.

Peer Review

Conflict of Interest

Grant Support

Acknowledgement

Externally peer-reviewed.

The authors have no conflict of interest to declare.

The authors declared that this study has received no financial support.

We would like to express our gratitude to the current members of the Hasan Çavuşzade Family and to Architect Muhammet Enes Göktaş for their valuable contributions during the research.

Yazar Bilgileri

Author Details

Emre Karataş (Arş. Gör. Dr.)

¹ Karabük Üniversitesi, Safranbolu Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Karabük, Türkiye

0000-0002-1853-8816 ✉ emrekaratas@karabuk.edu.tr

Aysun Özköse (Prof. Dr.)

¹ Karabük Üniversitesi, Safranbolu Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Karabük, Türkiye

0000-0003-0545-8128 ✉ aysunozkose@karabuk.edu.tr

Kaynakça | References

- Ainsworth, William Francis. *Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia*. Londra: John W. Parker, 1842.
- Akın, Nur. *Balkanlarda Osmanlı Dönemi Konutları*. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2001.
- Atar, Abdülkadir. "Osmanlı Döneminde Safranbolu'nun İktisat Tarihi." *İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II*. 2. Cilt. Ed. Mustafa Mete. Ankara: Gece Kitablığı, 2020, 449-496.
- Babuçoğlu, Murat ve Orhan Özdil. *Safranbolu'da bir İtalyan Prensesi Cristina Trivulzio Belgiojoso*. Ankara: Altiva Yayınları, 2022.
- Ballıoğlu, Tuğba. "Principles for the Conservation of the Rural Heritage of Hacılarobası (Safranbolu)." Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2023.
- Batmaz, Eftal. "İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları." *Tarih Araştırmaları Dergisi* 18/29 (1996): 39-50.
- Börekçi, Ülkü Oğuzhan, Gülcan Işık ve Filiz Erdemir Göze. "Ağalık Düzeninin Kültürel Ürünlerde Eleştirisi." *Gazi Türkiyat* 30 (Haziran 2022): 13-26. 10.34189/gtd.30.002.
- Cristina Trivulzio di Belgiojoso. "Maria Belgiojoso Trotti." Erişim 20 Mart 2023. <https://www.cristinabelgiojoso.it/wp/maria-belgiojoso-trotti/>.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Sadaret Divan Kalemî Evrakı (A. DVN.) 103/39, 29 Recep 1271 [17 Nisan 1855].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Hatt-ı Hümayun (HAT.) 1324/51669-3, 29 Zilhicce 1250 [28 Nisan 1835].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Hatt-ı Hümayun (HAT.) 1324/51669-4, 29 Zilhicce 1250 [28 Nisan 1835].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Hatt-ı Hümayun (HAT.) 698/33702, 29 Zilhicce 1249 [9 Mayıs 1834].

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (HR. MKT.) 38/9, 19 Cemazeyilahir 1267 [21 Nisan 1851].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi (HR. MKT.) 886/60, 2 Recep 1292 [4 Ağustos 1875].
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). İrade Meclis-i Vala (İ. MVL.) 284/11213-11, 19 Zilhicce 1269 [23 Eylül 1853].
- Denel, M. Bilgi. "Safranbolu: Roots of Urban Form in an Anatolian Town." *Traditional Dwellings and Settlements Review* 1/1 (1989): 49-63.
- Diest, Walter Von ve Max Anton. *Neue Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien*. Gotha: Justus Perthes, 1895.
- e-Devlet Kapısı Uygulaması. "Alt-Üst Soy Bilgisi Sorgulama." Erişim 17 Haziran 2023. <https://www.turkiye.gov.tr/nvi-alt-ust-soy-bilgisi-sorgulama>.
- Erlor, Mehmet Yavuz. "An Italian Princess In The Ottoman Empire." *Cristina Trivulzio di Belgiojoso an Italian Princess in the 19th c. Turkish Countryside*. Ed. Antonio Fabris. Venedik: Filippi Editore Venezia, 2010, 29-51.
- Ersoy, Hüseyin Lütfi. *Karabük'ün Köyden Kente Dönüş Öyküsü Karabük Tarihi*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık, 2011.
- Eskipazar Belediyesi Arşivi. Eskipazar Kasabasına ait 1/1000 Ölçekli Halihazır Harita, 1975 (rev. 1988).
- Fortunati, Sandro. "The Life of Cristina Trivulzio Di Belgiojoso." *Cristina Trivulzio di Belgiojoso an Italian Princess in the 19th c. Turkish Countryside*. Ed. Antonio Fabris. Venedik: Filippi Editore Venezia, 2010, 9-18.
- Groupe Suedo-Danois. *Construction Des Lignes De Chemins De Fer Irmak-Filyos & Fevzipaşa-Diyarbakır*. Göteborg ve Kopenhag: Nohab, Saabye ve Lerche, Kampsax, 1937.
- Gültekin, R. Eser. "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi." *Turkish Studies* 3/5 (2008): 9-31.
- Günay, Reha. *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Günay, Reha. *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*. İstanbul: YEM Yayın, 1998.
- Gür, Durmuş ve İbrahim Canbolat. "Türkiye'de Cristina Trivulzio di Belgiojoso'nun Kızı Maria'ya Ait Arazi, Çiftlik ve Mülkler." *Journal of Humanities and Tourism Research* 13/1 (Mart 2023): 113-135. <https://doi.org/10.14230/johut1344>.
- Karadeniz, Büşra. "Vernacular and Traditional Architecture in Yörük Village, Safranbolu." Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2023.
- Kaya, Ş. Sena. "1994 Yılı Dünya Miras Kararı Öncesi ve Sonrasında Safranbolu Yerleşmesi, Kentsel ve Mimari Dönüşümü." Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, 2019.
- Kuban, Doğan. *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: YEM Yayın, 2007.
- Kuban, Doğan. *Türk Ahşap Konut Mimarisi 17.-19. Yüzyıllar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Kuş, Aytekin. *Safranbolu Evleri ve Yaşam Biçimi*. Karabük: Safranbolu Hizmet Birliği ve Kültür Yayınları, 2010.
- Leonhard, Richard. *Paphlagonia Reisen und Forschungen im Nördlichen Kleinasien*. Berlin: Dietrich Reimer, 1915.
- Mert, Özcan. "Âyan." *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, 195. Erişim 12 Mart 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayan>.
- Mordtmann, Andreas David. *Anatolien: Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859)*. Hannover: Orienbuchhandlung Heinz Lafaire, 1925.
- Özköse, Aysun. *Safranbolu Köylerinin Yöresel Mimarisi*. İstanbul: YEM Yayın, 2022.
- Princesse Belgiojoso. *Scenes de la vie Turque*. Paris: Michel Levy Freres, 1858.
- Princesse Belgiojoso. *Asie Mineure et Syrie Souvenirs de Voyages*. Paris: Michel Levy Freres, 1858.
- Saydam, Abdullah. "Osmanlıların Siyasi İlticılara Bakışı ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi." *Belleten* 61/231 (1991): 339-385.
- Soykan, A. Nazlı ve Durmuş Gür. "Safranbolu, Yazıköy Kilise (Mimari, Süsleme, Liturjik Elemanlar)." *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Özel Sayı: 1 (2015), 103-129, <https://doi.org/10.14230/joiss98>
- Şenol, Celal. "Türkiye'de Meydana Gelen Büyük Depremlerin Yerleşme ve Demografik Yapı Üzerindeki Etkileri (1927-2020)." *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2/2 (2020): 620-644, <https://doi.org/10.47994/usbad.808881>
- Taeschner, Franz. *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*. Çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010.
- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulaması. "Öznitelik Bilgisi." Erişim 21 Mayıs 2023. <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/cografi/40.964998768892414/32.54105597734452>.
- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulaması. "Öznitelik Bilgisi." Erişim 20 Mart 2023. <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/cografi/41.01750936794304/32.624169588088996>.
- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgu Uygulaması. "Öznitelik Bilgisi." Erişim 20 Mart 2023. <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/cografi/41.02790086224752/32.63882517814637>.

T.C. Eskipazar Kaymakamlığı. "Hamamlı Köyü Tarihi Hamamları." Erişim 29 Mayıs 2023. <http://eskipazar.gov.tr/hamamli-koyu-tarihi-hamamlari>.

Tunçözgür, Ünsal. *Dünü ve Bugünü ile Safranbolu*. Safranbolu: Işıl Yayıncılık, 2002.

Uluçay, M. Çağatay. *İlk Müslüman Türk Devletleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2020.

Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı. "Kastamonu'da Tahmiscioğlu Vak'ası." *Tarih Semineri Dergisi* 1/2 (1937): 139-152.

Yazıcıoğlu, Hulusi. *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu Tarihi*. İstanbul: Şa-To Türkiyat, 2001.

Zens, Robert W. "The Ayanlık and Pasvanoğlu Osman Paşa of Vidin in the Age of Ottoman Social Change, 1791-1815." Doktora tezi, Wisconsin-Madison Üniversitesi, 2004.

Kişisel Görüşmeler

Ali Doğan (yerel halk) ile kişisel görüşme, Eskipazar, 11 Haziran 2023.

Ahmet Bostan (araştırmacı yazar) ile kişisel görüşme, Eskipazar, 29 Mayıs 2023.

Dursun Eken (Hasan Çavuşzade Ailesi üyesi) ile kişisel görüşme, Eskipazar, 30 Mayıs 2023.

Dursun Küçükıymaz (Hasan Çavuşzade Ailesi üyesi) fotoğraf arşivi, Eskipazar, 30 Mayıs 2023.

Dursun Küçükıymaz (Hasan Çavuşzade Ailesi üyesi) ile kişisel görüşme, Eskipazar, 19 Haziran 2025.

Hakkı Asmaz (Asmazlar Ailesi üyesi) ile kişisel görüşme, Safranbolu, 6 Haziran 2023.

Halil İbrahim Özkök (Hasan Çavuşzade Ailesi üyesi) ile kişisel görüşme, Eskipazar, 29 Mayıs 2023.

Hamdi Özkök (Hasan Çavuşzade Ailesi üyesi) ile kişisel görüşme, Karabük, 12 Haziran 2023.

Hüseyin Eken (Hasan Çavuşzade Ailesi üyesi) ile kişisel görüşme, Karabük, 30 Mayıs 2023.

Hüseyin Özkök (Hasan Çavuşzade Ailesi üyesi) ile kişisel görüşme, Karabük, 17 Haziran 2023.

İhsan Özkök (Hasan Çavuşzade Ailesi üyesi) ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023.

Mithat Uyanık (Hasan Çavuşzade Ailesi üyesi) ile kişisel görüşme, Eskipazar, 31 Mayıs 2023.

Mustafa Ünal (yerel halk) ile kişisel görüşme, Karabük, 11 Haziran 2023.

Turgut Doğan (yerel halk) ile kişisel görüşme, Eskipazar, 11 Haziran 2023.

Ünsal Tunçözgür (araştırmacı yazar) ile kişisel görüşme, Safranbolu, 7 Haziran 2023.

